

MEIDÄN AMIKSESTA KAIKKIEN AMIS!

Opas ammatillisten
oppilaitosten tasa-arvo- ja
yhdenvertaisuustilanteen
kartoittamiseen

EKVALITA

Ekvalita

ekvalita.fi
ekvalitaeducation.fi

© Ekvalita

Tätä julkaisua saa kopioida vapaasti. Toisiimme viittaamalla osoitamme, että moni taho työskentelee muutoksen aikaansaamiseksi.

TEKSTI

Eerika Ströömi ja Virve Savoila
Ammattikoulujen sukupuolinormit remonttiin -hanke

TOIMITUS

Toni Nieminen, sisällöntuottaja ja asiantuntijakomentointi
Malin Gustavsson, asiantuntijakomentointi
Naomi Wuori, asiantuntijakomentointi
Niklas Rosenblad, asiantuntijakomentointi
Aija Myllymäki, oikoluku

GRAAFINEN ILME JA KUVITUS

Hanna Siira

PAINO

K-Print OÜ 2021

RAHOITTAJA

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN 978-952-69405-5-7 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-69405-6-4 (PDF)

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Undervisnings-
och kultur-
ministeriet

**Rakennetaan
uutta!**

AMMATTIKOULUJEN
SUKUPUOLINORMIT
REMONTTIIN

Sisältö

1. Johdanto	5
2. Miten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta voidaan selvittää ja arvioida?	9
2.1 Tilastot ja aiemmat kyselyt	12
2.1.1 Kouluterveyskysely	12
2.1.2 Amisbarometri	14
2.1.3 Ammatillisen koulutuksen opiskelijapalaute (Arvo)	14
2.1.4 Tilastokeskus	15
2.2 Miten oppilaitos voi kerätä tietoa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteestaan?	16
Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien erot	16
2.2.1 Haastattelut	18
2.2.2 Ryhmäkeskustelut	19
2.2.3 Oppilaitoksen oma kysely	20
3. Kun kysely on paras vaihtoehto	23
3.1 Milloin kysely kannattaa tehdä?	25
3.2 Kysymystenasettelu	25
3.3 Kyselyn toistuvuus ja pituus	26
3.4 Älkää käyttäkö valmista mallia	26
3.5 Saavutettavuus	27
3.6 Mitä mukaan kyselyyn?	28
Erityyppisiä kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja	28
Kysymysten järjestys	29
Tyypilliset taustakysymykset	30
Kyselyyn käytettävä aika	32
Tietoa kyselystä opiskelijoille	32
Testatkaa kysely	35
Kyselyn tulosten analysointi ja tulkinta	35
3.7 Varokaa sudenkuoppia	35
4. Lopuksi	37
Liitteet	38
1. Mitä laki sanoo	38
2. Sanasto	39
3. Ryhmäkeskustelut ja haastattelut	40
Lähteet	42
Muita lukuvinkkejä	46

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö koulussa tarkoittaa sitä, että

- edistetään yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä opiskelijoille että oppilaitoksen henkilökunnalle
- työskennellään inklusiivisesti ja luodaan siten enemmän tilaa laajemmalle edustukselle oppilaitoksessa
- ehkäistään syrjintää ja loukkaavaa käyttäytymistä
- tarjotaan opiskelijoille, koulun henkilökunnalle ja huoltajille enemmän osallistumismahdollisuuksia
- lisätään turvallisuutta ja mielenrauhaa
- luodaan mahdollisuuksia muuttaa rakenteita ja toimenpiteitä, jotka luovat rajoittavia ja poissulkevia normeja
- työskennellään opetussuunnitelman arvojen mukaisesti.

Att leda jämlikhet i skolan -käsikirja, Ekvalita, 2021

1. Johdanto

Tervetuloa! Tämä opas on tarkoitettu ammatillisten oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen kartoittamisen tueksi. Opas keskittyy opiskelijoiden keskuudessa tehtyyn kartoitukseen, mutta sen sisältöä voidaan käyttää myös henkilöstön tilanteen kartoittamiseen.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen kartoittaminen tarkoittaa samanaikaisesti myös opiskelijoiden viihtyvyyden tarkastelemista oppilaitoksessa. Kartoituksen avulla oppilaitos voi saada arvokasta tietoa tasa-arvosta ja esimerkiksi pintoja vaikeuttavista tekijöistä ja siitä, mikä pahimmassa tapauksessa saa opiskelijat keskeyttämään opintonsa. Opiskelijoiden hyvinvoinnin lisääminen on muutakin kuin hyvän opiskelu ympäristön luomista. Laki velvoittaa oppilaitoksen tekemään tasa-arvotilannetta koskevan selvityksen, joka osoittaa myös näiden teemojen olevan tärkeitä oppilaitokselle. Hyvinvointi luo myös luottamusta tulevaisuuteen ja heijastuu myöhemmin työelämään.

Oppilaitoksessa tehtävä tasa-arvokartoitus voi

- luoda kuvaa tämänhetkisestä tilanteesta
- tuoda esiin oppilaitoksen haasteita ja voimavaroja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksissä
- toimia lähtökohtana tavoitteiden luomiseen ja kehittää toimenpiteitä tasa-arvosuunnitelmaan
- tukea tasa-arvosuunnitelman luomista ja päivittämistä.

Tietoa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun tueksi on saatavilla runsaasti eri lähteissä. Oppaan tarkoituksena on koota tarvittavaa tietoa, kun halutaan selvittää, miten yhdenvertaisuus tai tasa-arvo toteutuu oppilaitoksessa. Toiveena on helpottaa oikean menetelmän valintaa selvityksen tekemiseen.

Oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta voi selvittää ja arvioida lukuisin eri tavoin, ja valittu menetelmä pitää olla perusteltavissa. Tärkeintä on saada selville totuudenmukainen kuva opiskelijoiden todellisuudesta oppilaitoksessa, eikä kartoitusmenetelmän tarvitse noudattaa kaikkia tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia. Menetelmän valinta riippuu ensisijaisesti tavoitteista ja siitä, kuinka paljon aikaa ja muita resursseja kartoitukseen on käytettävissä.

On hyvä muistaa, että kartoituksen tai siihen liittyvän konsultoinnin voi tilata myös oppilaitoksen ulkopuoliselta taholta. Silloin on erityisen tärkeää muistaa, että oppilaitoksen henkilökunnan on syytä olla tiiviisti mukana prosessissa, jotta kartoitus vastaa juuri oman oppilaitoksen tarpeisiin. Kartoitusprosessia ei siis ole mahdollista ulkoistaa kokonaan.

Kartoituksen tekeminen voi myös tukea oppilaitoksen henkilökunnan eri toimijoiden erilaisen (opiskelijoiden vointia koskevan) hiljaisen tiedon yhdistämistä, jotta kaikki voivat saada kokonaisvaltaisen kuvan tilanteesta. Usein opinto-ohjaajilla, terveydenhoitajalla, opettajilla, erityisopettajilla, kuraattoreilla ja muulla henkilökunnalla on jo toimivat toimintatavat näiden tietojen yhdistämiseksi. Jos oppilaitoksella ei vielä ole rutiineja eri tahojen tietojen yhdistämisestä, voi olla hyvä käynnistää yhteistyö esimerkiksi perustamalla työryhmä, jossa on kattavasti oppilaitoksen eri toimijoiden edustajia.

Tämän oppaan vinkkejä ja tietoa voi myös käyttää oppilaitoksen henkilöstön tilanteen kartoittamisessa. Lähdetiedoissa ja lukuvinkeissä on ideoita oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön.

Lämmin kiitos Malin Gustavssonille, Toni Niemiselle, Niklas Rosenbladille, Anne Noremalle, Naomi Wuorelle ja Christina Ahlzénille kriittisistä ja rakentavista kommentteista oppaan kirjoitusprosessin aikana.

Virve Savoila ja Eerika Ströömi
Helsingissä joulukuussa 2021

Ammattikoulujen sukupuolinormit remonttiin -hanke

Kartoituksen tekeminen lyhyesti

- Valitkaa kartoitusmenetelmä.
- Kerätkää ja yhdistäkää henkilökunnan jo olemassa oleva tieto opiskelijoista.
- Kartoitusmenetelmän ei tarvitse noudattaa tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia.
- Pyytäkää ulkopuolista apua tarvittaessa.

Syrjäntäperusteet

**Sukupuoli,
sukupuoli-identiteetti
tai sukupuolen ilmaisu**

Ikä

Alkuperä

Kansalaisuus

**Vakaumus tai
mielipide**

**Poliittinen
toiminta**

**Ammattiyhdistys-
toiminta**

Kieli

**Uskonto
tai muu vakaumus**

Terveydentila

Perhesuhteet

Vammaisuus

**Seksuaalinen
suuntautuminen**

**Muu henkilöön
liittyvä syy**

Kenenkään ei pidä kokea syrjintää yhdenvertaisuuslain syrjäntäperusteisiin sisältyvien ominaisuuksien takia. Syrjäntäperusteet on hyvä pitää mielessä kartoituksen suunnittelussa.

2. Miten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta voidaan selvittää ja arvioida?

Kun halutaan selvittää tasa-arvotilannetta tai arvioida yhdenvertaisuuden toteutumista oppilaitoksessa, ensimmäisenä tulee usein mieleen tasa-arvo- ja/tai yhdenvertaisuuskysely. Se on kuitenkin vain yksi vaihtoehto muiden joukossa, eikä suinkaan aina paras tai tehokkain mittari. On myös hyvä muistaa, että tietoa on mahdollista yhdistellä eri lähteistä, kuten oppilaitoksen omasta rekisteristä tai jo tehdyistä kartoituksista, jolloin ei tarvitse tyytyä vain yhteen mittariin.

Tietoja voidaan siis kerätä eri menetelmin: rekistereistä, kyselyjen avulla ja täydentämällä mahdollisten haastattelujen tai havaintojen avulla. Eri tietolähteiden yhdistäminen auttaa tulosten tulkinnassa ja ymmärtämisessä.

Seuraavassa esitellään erilaisia vaihtoehtoja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen kartoittamiseen. Yksikään menetelmä ei ole ylitse muiden, vaan menetelmän (tai menetelmien) valinnassa on tärkeintä varmistaa, että se sopii nimenomaan oppilaitoksen valitsevien asioiden tarkasteluun.

Tärkeintä on tietää, *mitä* oppilaitos haluaa saada selville ja *miksi*. Kartoitusmenetelmä tulee yhdistää tavoitteeseen ja kysymystenasetteluun. Muuten voi käydä niin, että kerätään paljon tietoa, mutta kukaan ei tiedä, mitä sillä tehdään. Kannattaa siis keskittyä valitsemaan oikea menetelmä tarvittavan tiedon keruuseen.

Lähtökohtana voi olla oppilaitoksen aikaisemman työn tarkasteleminen puutteiden havaitsemiseksi. Näin luodaan kuva tarvittavista tiedoista. Työn lähtökohtana voi myös olla jokin tietty tapahtuma (yhteiskunnassa tai oppilaitoksessa), ja siinä tapauksessa voitte keskustella, miten se vaikuttaa oppilaitokseen ja päättää oikea kartoitusmenetelmä siltä pohjalta.

Kartoitusta tehtäessä on ensiarvoisen tärkeää ylläpitää opiskelijoiden ja henkilöstön välistä dialogia. Opiskelijoiden kuuleminen ja heidän osallisuuden lisääminen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön on olennainen osa oppilaitoksen aktiivista työtä näiden teemojen parissa. Mukaan voi ottaa esimerkiksi opiskelijakunnan, tuutorit tai yksittäisiä opiskelijoita.

Pohtikaa, mitä oppilaitos haluaa saada selville kartoituksen avulla ja miksi.

- Valitkaa menetelmä kartoituksen tekemistä varten.
- Ottakaa opiskelijat mukaan työhön.

Kenen vastuulla kartoituksen tekeminen on?

Jos oppilaitoksessa on tasa-arvoryhmä, tasa-arvokysely kuuluu todennäköisesti sen vastuulle. Jos tasa-arvoryhmää ei ole, täytyy miettiä kyselyn tekijää. Voiko kyselyä varten koota ryhmän muutamasta opettajasta ja opiskelijasta? Kartoituksen tekemiseen voi osallistua myös henkilöitä opiskelijahuollosta, esimerkiksi kuraattori. Oppilaitoksen johdon on tietenkin myös oltava mukana kartoitustyössä, jotta opiskelijoiden tuomien kysymysten käsittelemisessä on liikkumavaraa.

Tulosten analysointiin tulee myös varata resursseja ja on hyvä miettiä, kuka tämän tekee. Luultavasti on helpointa, että kyselyn laatinut ryhmä myös analysoi tulokset.

On myös hyvä miettiä, miten työtä jatketaan kartoituksen jälkeen. Tässä muutama esimerkki:

- Miten jatkamme työtä tulosten pohjalta?
 - tarkistuslistojen laatiminen
 - rutiinien tai toimien parantaminen
 - keskustelutilaisuuudet ja kokemusten jakaminen tiettyjen jo käytössä olevista tasa-arvoa edistävästä menetelmistä
 - yhteistyö naapurioppilaitoksen kanssa (esimerkiksi hyvien käytäntöjen jakaminen)
 - koulutus aiheista
- Mitä teemme ensi vuonna tai sitä seuraavana vuonna?

Kuka tekee kartoituksen?

- Tasa-arvoryhmä
- Opettajien ryhmä opiskelijaedustajien kanssa
- Muistakaa jalkauttaa työ oppilaitoksen johdon kanssa.

Milloin kartoitus kannattaa tehdä?

Jotta kaikki tai lähes kaikki opiskelijat voivat osallistua omien kokemustensa perusteella kartoitukseen, heillä on oltava kokemusta oppilaitoksen arjesta ja sen tavoista. Oppilaitoksessa, jossa opinnot aloitetaan syksyllä, kevätlukukauden alku voi olla paras hetki kartoituksen tekemiseen. Jos paljon uusia opiskelijoita aloittaa

opintonsa muulloin kuin syyslukukauden alussa, on syytä miettiä, mikä olisi hyvä hetki tehdä kartoitus, jotta vastaajille olisi ehtinyt kertynyt jonkin verran kokemusta oppilaitoksessa opiskelemisesta. On syytä ottaa myös huomioon eri harjoittelujaksot, jotta opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua kartoitukseen ohjaajan läsnä ollessa. Myös koejaksot (jolloin opiskelijat todennäköisesti ovat tavallista stressaantuneempia) ja eri juhlapäivät (esimerkiksi vappu) ovat ajankohtia, jotka voivat vaikuttaa opiskelijoiden käsitykseen oppilaitoksen arjesta. Siksi on tärkeää, että kartoitus tehdään niin "normaalissa" arjessa, kuin mahdollista.

Tasa-arvokartoituksen tueksi

- Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön (Koordinaatti, 2019)
- Koulu vailla vertaa! - Opas yhdenvertaisuuden edistämiseen (Rauhankasvatusinstituutti, 2016)
- Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella (Opetushallitus, 2019)
- Tasa-arvotyö on taitolaji (Opetushallitus, 2015)
- Yhdenvertaisuussuunnittelu (Yhdenvertaisuus.fi)

→ Tehkää kartoitus niin neutraalina ajankohtana kuin mahdollista.

→ Varmistakaa, että opiskelijat ovat ehtineet päästä opiskelujen vauhtiin, jotta heillä on käsitys oppilaitoksen työstä ja arjesta.

2.1 Tilastot ja aiemmat kyselyt

Tilastoja ja kyselytuloksia on saatavilla sekä valtakunnallisesti että oppilaitoksilta. Suosittelemme perehtymistä jo olemassa oleviin tietoihin kartoituksen helpottamiseksi.

2.1.1 Kouluterveyskysely

Kouluterveyskysely toteutetaan kahden vuoden välein kaikissa suomalaisissa oppilaitoksissa. Kyselyn avulla saadaan tietoa muun muassa opiskelijoiden kokemuksista kiusaamisesta, syrjinnästä ja väkivallasta sekä tukipalveluiden käytöstä. Kyselyn tuloksia voidaan tarkastella alueittain, kouluasteittain sekä sukupuolen mukaan. Koulutuksen järjestäjät saavat lisäksi erilliset tunnuksot oman oppilaitoksensa tulosten tarkastelua varten. Tämän avulla oppilaitoksen omia tuloksia voi verrata valtakunnallisiin tuloksiin.

Linkki Kouluterveyskyselyn vuoden 2021 kysymyksiin löytyy lähteistä.

Kouluterveyskyselyn tulokset on erinomainen keino tarkastella tasa-arvoon liittyviä teemoja esimerkiksi silloin, kun haluatte

- käyttää jo olemassa olevia tilastoja
- saada ideoita siitä, mitä haluatte tarkastella lähemmin omissa oppilaitoksessanne
- saada laajasti tietoa laajalta alueelta koulun tilanteesta
- saada tietoa tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen olennaisesti liittyvistä taustamuuttujista, kuten sosioekonominen ja ulkomaalainen tausta tai opiskelijoiden mahdollisesta sijoittamisesta kodin ulkopuolelle
- tarkastella tuloksia, joissa on suuri vastaajamäärä (Kouluterveyskyselyyn vastataan opettajan ohjauksella).

Kouluterveyskyselyn tietojen käyttämisen mahdollisia haasteita:

- Näin pitkään kyselyyn vastaaminen voi olla opiskelijalle mahdotonta esimerkiksi heikon lukutaidon, erityisen tuen tarpeiden tai tiedonkäsittelyn haasteiden takia. Pohtikaa, millaisten tukitoimien avulla kaikille opiskelijoille taattaisiin yhdenvertainen mahdollisuus vastata kyselyyn.
- Kouluterveyskyselyn julkisessa tulospalvelussa ei valitettavasti ole tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuulumisesta, sillä useilla alueilla vastaajamäärät eivät riitä erillistarkasteluun. Tästä on kuitenkin tehty erillisraportteja, joita on käytetty tämän oppaan lähteinä (esimerkiksi Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019, Jokela et al. 2020)

✱ **Transsukupuolinen** on henkilö, jonka sukupuoli ei vastaa hänelle syntymässä määritettyä sukupuolta. Transihminen on pääosin yläkategoria, joka sisällyttää transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja joskus myös transvestiitit.

Käsitteitä, Trasek ry

→ Kouluterveyskysely tehdään tuhansille opiskelijoille joka toinen vuosi.

→ Kokonaistulokset ovat avoimia kaikille.

→ Jokainen oppilaitos saa kirjautumiskoodit omien tulostensa tarkastelemiseksi.

Tasa-arvon kannalta on hyvä huomioida, että sukupuolta kysytään kahdella tavalla:

- Virallinen sukupuoli vastausvaihtoehdoin *poika* tai *tyttö* sekä
- Vastaaajan sukupuolikokemus kysymyksellä "*Koetko olevasi...*"; jolloin vaihtoehtoina on *poika*, *tyttö*, *molempia*, *en kumpaakaan* ja *kokemukseni vaihtelee*.

Tuloksista kertovissa tilastoissa käytetään pääasiassa virallista sukupuolta, mikä on ongelmallista, koska silloin väärinsukupuolitetaan ne vastaajat, joiden kokema sukupuoli ei vastaa virallista sukupuolta. Tämä epäkohta on syytä muistaa ja tuoda esille kartoituksessa, jos vastauksia tarkastellaan sukupuolen mukaan. Tosin transsukupuolisten* ryhmä on harvoin niin suuri, että se aiheuttaisi virhelähteen tuloksiin.

2.1.2 Amisbarometri

Amisbarometri on kysely, joka toteutetaan ammatillisen opetuksen opiskelijoille. Amisbarometri on tähän mennessä toteutettu kolme kertaa, viimeksi vuonna 2019. Kouluterveyskyselyn tapaan myös Amisbarometri kerää tietoa opiskelijoiden hyvinvoinnista, osallisuudesta, opiskelusta ja tukipalveluiden käytöstä sekä koulun ulkopuolisen elämän tuesta. Amisbarometrin tulokset ovat avoimia kaikille ja niitä voi tarkastella eri kriteereiden avulla. Oppilaitokset saavat lisäksi käyttöönsä omaa oppilaitostaan koskevat tulokset.

→ Amisbarometri toteutetaan joka toinen vuosi ammatillisen alan opiskelijoille.

→ Kokonaistulokset ovat avoimia kaikille.

→ Jokainen oppilaitos saa kirjautumiskoodit omien tulostensa tarkastelemiseksi.

Amisbarometri on erinomainen keino tarkastella tasa-arvoon liittyviä teemoja esimerkiksi, kun halutaan

- nähdä sukupuolijakauman naisten, miesten ja muunsukupuolisten välillä
- nähdä kotikielten välinen jakauma
- ottaa huoltajien työtilanne mukaan analyysiin.

Amisbarometrin tietojen käyttämisen mahdollisia haasteita:

- Kaikista vastauksista ei saa kokonaiskuvaa esille Amisbarometrin sivuilla.
- Vastausmäärä voi vaihdella, koska osallistuminen riippuu oppilaitosten osallistumis päätöksestä.
- Amisbarometrin julkiset tulokset ovat saatavilla ainoastaan suomeksi.

Linkki Amisbarometrissä vuonna 20221 esitettäviiin kysymyksiin löytyy lähteistä.

2.1.3 Ammatillisen koulutuksen opiskelijapalautte (Arvo)

Arvo-järjestelmän avulla kerättävän ammatillisen koulutuksen opiskelijapalautteen pohjalta seurataan opiskelijoiden tyytyväisyyttä koulutuksen järjestämiseen ja sen vaikuttavuuteen. Tuloksia käytetään kansalliseen ja koulutuksen järjestäjän sisäiseen laadun seurantaan. Osa kysymyksistä vaikuttaa myös ammatillisen koulutuksen rahoituksen laskentaperusteena koulutuksen järjestäjille myönnettävään vaikuttavuusrahoitukseen. Palautekyselyjä on kaksi: aloitusvaiheen kysely, joka täytetään opintojen alussa ja päättövaiheen kysely, joka täytetään valmistumisen jälkeen. Päättövaiheen kysely tehdään erikseen koko tutkinnon ja tutkinnon osan/osien suorittajille.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta olennaisia tarkasteluun poimittavat kysymykset koskevat mm. turvallisuuden kokemusta, kiusaamista ja häirintää sekä opiskeluyhteisöön kuulumisen kokemusta. Näitä vastauksia voi verrata eri taustamuuttujiin ja tarkastella mahdollisia eroja. Vastauksia voi tarkastella sukupuolen mukaan, ja sukupuolta koskevat

vastausvaihtoehdot ovat *nainen, mies, muu/määrittelemätön* ja *en halua vastata*. Muita käyttökelpoisia taustatekijöitä voisivat olla esimerkiksi äidinkieli, ikä ja tutkinto.

Linkki tämän kyselyn vuoden 2019 kysymyksiin löytyy lähteistä.

2.1.4 Tilastokeskus

Tilastokeskuksen kautta on saatavilla kattavia, koko maata koskevia tilastoja. Näiden tilastojen avulla voidaan esimerkiksi vertailla ammatillisessa oppilaitoksessa ja lukiossa opiskelevia tai tarkastella opintojen keskeyttämiseen sekä koulutuksen jälkeiseen työelämään sijoittumiseen liittyviä tilastoja.

Tilastokeskuksen maksuttomista tilastotietokannoista voi valita eri taustamuuttujia tarkastelun kohteiden perusteella. Työkalun avulla voi lajitella hakuja eri kriteereillä: koulutus, koulutuksen keskeyttäminen, opiskelijat ja tutkinnot, opintojen kulku, opiskelijoiden työssäkäynti, sijoittuminen opintojen jälkeen ja koulutusrakenne.

Tilastokeskuksen tiedot sopivat erinomaisesti tasa-arvoon liittyvien teemojen tarkasteluun esimerkiksi, kun

- teillä on jo jotain tietoa oppilaitoksenne tilanteesta
- haluatte saada selville, kuka keskeyttää opintonsa ja mistä se voi johtua
- haluatte saada tietoa siitä, miten opiskelijat viihtyvät opinnoissaan
- haluatte nähdä, miten opiskelijat sopivat ammattirooliinsa tai opiskelijaryhmäänsä
- haluatte analysoida tilastoja opiskelijoiden kokemasta rasismista tai seksismistä
- haluatte saada tietoa siitä, miten opiskelijat ovat sijoittuneet opintojen jälkeen
- haluatte saada tietoa siitä, miten eri oppilaitokset hyödyntävät erityisopetusta (onko teidän oppilaitoksella erityisopetusta?)
- haluatte saada tietoa työllistymisestä opiskeluaikana tai jos opiskelijat ovat siirtyneet työelämään ennen valmistumista (tutkinnon puuttuminen voi johtaa huonompaan asemaan työelämässä, pitäisikö oppilaitoksen työskennellä tämän parissa jollakin tavalla?).

Mahdollisia haasteita Tilastokeskuksen tietojen käyttämisessä:

- Laajat yhteenvedot voivat antaa liian laajan kuvan tilanteesta.
- Ette näe oman oppilaitoksenne tietoja (saadaksenne vertailuaineistoa vertaamisen ja tulosten tulkitsemisen tueksi).

Tilastokeskuksen tilastoissa näkyy sekä valtakunnallinen että paikallinen näkökulma. Jos olet tottunut lukemaan ja käyttämään laajaa dataa, tilastojen avulla voit nähdä oppilaitoksen suuremmissa kaavassa ja analysoida, miten eri tekijät ja tapahtumat paikkakunnalla tai kunnassa vaikuttavat oppilaitoksen toimintaan tai opiskelijoiden kokemaan todellisuuteen

2.2 Miten oppilaitos voi kerätä tietoa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteestaan?

Valtakunnallisten kyselyiden lisäksi on mahdollista luoda omia työkaluja tavoitteena kerätä tietoa oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta. Menetelmät voivat vaihdella riippuen siitä, minkälaista tietoa halutaan saada.

Muistakaa! Oppilaitoksen omien työkalujen on oltava transinkluusiivia, eli niiden täytyy juridisen sukupuolen (esimerkiksi sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun) lisäksi ottaa huomioon muutkin sukupuolet. Sukupuolen määrittely tulee käydä ilmi tulosraportissa.

Oppilaitoksella on todennäköisesti itse kerättyjä tilastoja opiskelijoistaan. Näiden tietojen tarkasteleminen on suositeltavaa sen sijaan, että kerättäisiin ehkä jo olemassa olevia tietoja. Jos opiskelijoiden keskuudessa on lähiaikoina toteutettu jokin kysely, se sisältää mahdollisesti kysymystenasetteluita, joita voidaan tarkastella ja hyödyntää. Jos oppilaitoksella ei ole omia tilastoja, voitte käyttää valtakunnallista tai paikallista tietoa ja pohtia tai keskustella siitä, onko tasa-arvotilanne mahdollisesti samankaltainen tai erilainen muihin koulutuksiin tai alueen oppilaitoksiin verrattuna. Tässä voi olla kyse esimerkiksi

- tasa-arvokysymyksiin koskevista tilastoista
- tilastoista, jotka eivät nimenomaisesti koske tasa-arvokysymyksiä, mutta joiden tiedot on jaettu sukupuolen mukaan, jolloin niitä voidaan analysoida tasa-arvonäkökulmasta.

Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten menetelmien erot

Kvalitatiiviset menetelmät kuten ryhmäkeskustelut ja haastattelut antavat erilaista, usein vivahteikkaampaa tietoa kuin esimerkiksi kyselyiden kaltaiset kvantitatiiviset menetelmät. Menetelmillä on vahvuutensa ja heikkoutensa.

Usein ryhmäkeskustelujen tai haastatteluiden järjestäminen opiskelijoiden kanssa voi riittää, kun

- halutaan painottaa opiskelijoiden käsitystä tasa-arvotilanteesta
- suuret kyselyt on jo tehty (2.1 *Tilastot ja aiemmat kyselyt*) ja tulokset voidaan yhdistää, niitä voidaan verrata ja täydentää valtakunnallisten kyselyjen tuloksilla
- ne luovat erilaista dynamiikkaa henkilöstön ja opiskelijoiden välille.

Kvalitatiiviset tutkimukset:
→ mitä, miten, miksi?

Kvantitatiiviset tutkimukset:
→ miten paljon, kuinka usein, kuka?

Etenkin ryhmäkeskustelut, joita voidaan järjestää yhdessä opiskelijoiden ja henkilöstön kanssa, lisäävät dialogia ryhmien välillä. Kvalitatiivisia menetelmiä voi käyttää osin tavoitteena tietää, mitä kvantitatiivisissa tutkimuksissa tulee kysyä (esimerkiksi kyselyn valmistelussa) tai suurten kyselyiden tulosten parempaan tulkitsemiseen tai ymmärtämiseen. Ryhmäkeskusteluja menetelmänä voi siis käyttää joko ennen kyselyä tai tilaston keruuta tai niiden jälkeen.

Tämän lisäksi suuret kyselyt ovat tutkijoiden tekemiä. Ne antavat kuvan sekä ajasta että paikasta, koska ne toistuvat jatkuvasti. Kyselyt ovat tutkimuspohjaisia ja usein suurilla resursseilla tehtyjä, joten on suosittelavaa käyttää niitä ja näin ollen hyödyntää jo olemassa olevaa asiantuntemusta.

Eriaisia kartoitusmenetelmiä on mahdollista yhdistää sen mukaan, mihin oppilaitos haluaa syventyä. Erilaisten kyselyjen tuloksia tarkastelemalla ne voidaan linkittää itse tuotettuun aineistoon – erityisesti aineistoon opiskelijoiden omiin käsityksiin tasa-arvotilanteesta (jota voi kerätä esimerkiksi ryhmäkeskustelujen tai haastattelujen avulla). Jos esimerkiksi tietty määrä opiskelijoita on keskeyttänyt opintonsa, voitte etsiä syitä tähän edellä mainittujen kyselyiden pohjalta. Eri menetelmien yhdistäminen voi antaa arvokasta tietoa tasa-arvon edistämiseen tarvittavista toimista. Kyselylomakkeiden tilastot voivat esimerkiksi auttaa määrittämään ja rajaamaan teemoja, joita käsitellään ryhmäkeskusteluissa tai haastatteluissa.

Esimerkki: Kouluterveyskysely osoittaa, että rodullistetut* opiskelijat kokevat välitunnit vaikeammiksi kuin ei-rodullistetut opiskelijat. Näin ollen voi olla hyvä idea

- järjestää haastatteluja tai ryhmäkeskusteluja, joissa käsitellään rasismia ja miten sitä toistetaan ja voidaan ennaltaehkäistä oppilaitoksessa
- kiinnittää enemmän huomiota rodullistamiseen haastatteluissa
- pohtia haastateltavien valintaa
- tarkastella, miten data anonymisoidaan ja käsitellään arkaluontoisena.

Ryhmäkeskustelut tai haastattelut voivat olla tehokkaita menetelmiä, kun halutaan

- saada ”syvällistä” tietämystä siitä, miten opiskelijat kokevat oppilaitoksen arjen
- esittää avoimia kysymyksiä. Tämä mahdollistaa johonkin tiettyyn kysymykseen keskittymisen
- löytää mahdollisia ratkaisuja (esimerkiksi n-sanan viljelyyn; kyselyllä voitte saada selville milloin ja missä tätä tapahtuu, haastattelun avulla taas voitte selvittää, miten ilmiö koetaan)
- saada tietoa tietyistä opiskelijaryhmistä, esimerkiksi rodullistetuista opiskelijoista.

***** Rodullistaminen on prosessi, jonka kautta yhteiskunta liittää ihmisiin esimerkiksi ihonvärin tai oletetun etnisen taustan perusteella hierarkioita, oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja. Rodullistettuun henkilöön liitetään oman ulkonäkönsä takia tietty rotu ja siihen liittyviä tiettyjä ominaisuuksia.

Ryhmäkeskustelut tai haastattelut voivat tosin olla haasteellisia menetelmiä, jos

- tietoa tarvitaan nopeasti. Menetelmät voivat olla aikaa vieviä niin suunnittelun ja toteuttamisen kuin tulosten tulkitsemisen/analysoinninkin osalta.
- on tarvetta konkreettisiin ja standardoituihin tuloksiin jostakin ilmiöstä oppilaitoksessa (esimerkiksi kuinka moni kokee, että jokin ryhmä ottaa tai saa liikaa tai liian vähän tilaa).
- ryhmäkeskusteluista ja haastatteluista kerätyt vastaukset ovat monimutkaisia ja vaikeasti tulkittavia ja siksi vaikeita yhdistää yleiseen dataan.

Tilastollisen tai kvantitatiivisen tutkimuksen toteuttaminen voi olla tehokasta, kun halutaan

- saada yleiskatsaus jostakin tietystä aiheesta
- saada selville, kuinka yleinen jokin ilmiö oppilaitoksessa on
- nähdä opiskelijoiden keskuudessa toistuvia suuntauksia ja kuvioita
- nähdä eri opiskelijaryhmien eroja
- esittää kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä/ei tai joissa on mahdollisuus monivalintaan.

→ Yhdistelkää eri menetelmiä kartoitusta toteuttaessanne.

→ Hyödyntäkää valtakunnallisia kyselyjä - ne ovat tutkijoiden tekemiä.

→ Ryhmäkeskustelut tai haastattelut antavat syvempää tietoa oppilaitoksen tilanteesta.

→ Täydentäkää valtakunnallisten kyselyjen tuloksia ryhmäkeskusteluilla ja/tai haastatteluilla.

2.2.1 Haastattelut

Haastattelun (yksilöhaastattelun) avulla voidaan saada yksityiskohtaista tietoa haastateltavien näkemyksistä sekä heidän arkeaan koskevia esimerkkejä, jotka kyselylomakkeessa jäisivät piiloon. Koko oppilaitoksen tilanteen kartoittamiseen haastattelu ei sovellu menetelmänä, sillä yksittäisten haastattelujen pohjalta ei voi tehdä laajempia yleistyksiä.

Sekä ennen haastattelua että sen aikana on syytä pitää muutama tutkimuseettinen seikka mielessä. Katso haastatteluja ja ryhmäkeskusteluja koskeva liite oppaan lopussa. Liitteessä on myös konkreettisia vinkkejä haastattelun järjestämisestä.

Haastattelu on erinomainen menetelmä, kun haluatte

- tarkastella yksittäisen opiskelijan kokemuksia tietystä asiasta
- luoda pohja oppilaitoksen omaa kyselyä varten ja kehittää siihen sopivia kysymyksiä
- syventää kyselytuloksissa esiin nousevia ja täsmentämistä vaativia kysymyksiä, jotta oppilaitos pystyy ymmärtämään ongelman tai kehittämään oikeita toimenpiteitä
- saada yksityiskohtaisempaa tietoa jonkin esimerkiksi Kouluterveyskyselystä tai Amisbarometrista puuttuvasta kysymyksestä.

Haastatteluihin mahdollisesti liittyviä haasteita:

- Haastateltavat saattavat toisinaan antaa oman rehellisen näkemyksensä sijaan vastauksia, joita esimerkiksi olettavat haastattelijan heiltä odottavan, varsinkin jos opiskelija on ollut aiemmin tekemisissä haastattelijan kanssa. Haastattelun tekijällä on toisin sanoen väliä.
- Opiskelijoille pitää tarjota haastattelujen rinnalla jokin vaihtoehtoinen tapa kertoa kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Yksi vaihtoehto on järjestää haastatteluja oppilaitoksen oman kyselyn yhteydessä.
- Oppilaitoksen tilanteen kartoitus ei voi perustua pelkästään haastattelujen tuloksiin:
 1. Haastattelutilanteessa voi olla vaikeaa nostaa esille vaikeita kokemuksia esimerkiksi transfobiasta*, vammaisfobiasta**, islamofobiasta, seksismistä, häirinnästä tai syrjinnästä, koska näistä asioista keskusteleminen vaatii turvallisuuden tunnetta, jonka luominen ei ehkä ole mahdollista siinä tilanteessa.
 2. Yksityisyyden näkökulmasta voi olla kyseenalaista käyttää haastattelun vastauksia esimerkiksi rasismista oppilaitoksessa, jossa on vain yksi tai muutama rodullistettu opiskelija. Kyselyn keräystavasta riippumatta tulosta ei voida raportoida, koska kaikki tietävät, keneltä lausunto on peräisin.

Muistakaa:

- Haastattelujen ehkä merkittävimpanä haasteena on se, että kyseessä on runsaasti aikaa ja vaivaa vaativa tiedonkeruu- ja analyysimenetelmä.
- Haastattelua suunniteltaessa on tarkkaan harkittava, mitä siinä kysytään.
- Tarvitavat resurssit riippuvat paljon siitä, kuinka monta haastattelua tehdään, kuinka pitkiä haastattelut ovat ja kuinka monta haastattelijaa ja kerätyn tiedon analysoijaa on käytettävissä.

→ Oppaan liitteissä on vinkkejä haastattelun järjestämiseen!

✱ Transfobia tarkoittaa transsukupuolisiin ja transsukupuolisuuteen kohdistuvaa pelkoa ja vihaa. Myös kulttuuri ja yhteiskunta voi olla transfobinen.

✱✱ Vammaisfobia tarkoittaa vammaisiin kohdistuvaa pelkoa tai ennakkoluuloja.

2.2.2 Ryhmäkeskustelut

Jos päätätte järjestää yhden tai useamman ryhmäkeskustelun, muistakaa tarjota sen rinnalla opiskelijoille vaihtoehtoinen tapa kertoa kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Yksi vaihtoehto on järjestää ryhmäkeskustelun oman kyselyn yhteydessä (lisää oppilaitoksen omasta kyselystä luvussa 3). Ryhmäkeskusteluja voidaan pitää ennen kyselyä, jolloin niiden avulla voidaan löytää juuri oikeat kysymykset kyselyä varten. Ryhmäkeskustelujen avulla voidaan myös syventää kyselyssä esiin nousseita teemoja.

Sekä ennen ryhmäkeskustelua että sen aikana on syytä pitää muutama tutkimuseettinen seikka mielessä. Kannattaa tutustua haastatteluja ja ryhmäkeskusteluja koskevaan liitteeseen oppaan lopussa. Liitteessä on myös konkreettisia vinkkejä ryhmäkeskustelun järjestämiseen.

Ryhmäkeskustelujen avulla voidaan saada yksityiskohtaista tietoa haastateltavien näkemyksistä, mutta jos taas tavoitteena on tehdä laajempia yleistyksiä, on etsittävä toinen menetelmä.

Ryhmäkeskustelut ovat erinomainen menetelmä, kun haluatte

- saada arvokasta tietoa, joka jäisi piiloon kyselylomakkeessa
- luoda keskustelua ja kuulla ajatuksia, jotka nousevat spontaanisti esiin ryhmässä
- tuoda esiin eri näkemyksiä ja luoda niiden välistä dialogia.

Ryhmäkeskusteluissa on myös haasteita, kuten esimerkiksi:

- Osallistujat saattavat toisinaan antaa oman rehellisen näkemyksensä sijaan vastauksia, joita esimerkiksi olettavat toisten ryhmäläisten tai keskustelun vetäjän heiltä odottavan.
- Keskustelijoina saattaa valikoitua joukko, joita keskustelun teema erityisesti kiinnostaa, jolloin oppilaitosta kiinnostavat kokemukset saattavat jäädä piiloon.
- Menetelmä ei välttämättä ole sopiva, jos keskustelun aiheena ovat henkilökohtaiset tai arkaluonteiset asiat.

Oppaan liitteissä on vinkkejä ryhmäkeskustelun järjestämiseen!

2.2.3 Oppilaitoksen oma kysely

Oppilaitos voi tehdä oman kyselyn opiskelijoiden keskuudessa, jos halutaan saada jotain tiettyä tietoa, joka ei esimerkiksi tule ilmi yllä mainituissa kyselyissä. Oppilaitoksen, ala- tai ryhmäkohtaisen kyselyn etu on, että sen avulla voi saada tietoa pienemmässä mittakaavassa kuin valtakunnallisesti tehdyissä kyselyissä. Joka tapauksessa myös valtakunnallisista kyselyistä saadaan omaa oppilaitosta koskevat tiedot.

Valtakunnallisten kyselyiden sisältämien kysymysten esittämistä oppilaitoksen omassa kyselyssä kannattaa harkita tarkkaan. Samojen kysymysten avulla on mahdollista vertailla oman kyselyn ja valtakunnallisen kyselyn tuloksia toisiinsa, mutta oppilaitoksella on syytä olla selkeät tavoitteet, jos näin halutaan toimia. Jos oppilaitoksen oman ja valtakunnallisen kyselyn tulokset eroavat toisistaan, mitä se kertoo? Miten selvitämme, mistä ero johtuu? Toisaalta jos tulokset vastaavat toisiaan, mitä uutta tietoa omasta kyselystä silloin saatiin?

Pitäkää myös mielessä, että vastaukseen ei vaikuta pelkästään samalla tavalla esitetty kysymys, vaan myös ympäristö, ympärilläme olevat tapahtumat tai jokin muu vastaukseen vaikuttava tekijä. Vastausten tulee myös olla nimettömiä, mikä helpottaa arkaluonteisten kysymysten esittämistä.

Oppilaitoksen oman kyselyn tekemiseen paneudutaan luvussa 3.

Kyselyn toteuttaminen voi esimerkiksi olla seuraavien teemojen lähempää tarkastelua:

- jokin valtakunnallisessa kyselyssä esiin noussut seikka, jota halutaan tarkastella lähemmin
- jokin esimerkiksi kiusaamista ja opintojen keskeyttämistä tai häirinnästä ja kiusaamisesta tehtyä ilmoitusta koskeva tapahtuma
- opiskelijoiden kokemus turvallisuus oppilaitoksen joissakin tietyissä tai eri tiloissa
- haaste, joka nivoutuu lain sanelemiin vaatimuksiin (opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arviointiin tai seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen)
- mahdolliset erot viihtyvyydessä tai muussa vastaavassa eri koulutuslinjojen välillä
- jonkin tietyn koulutuslinjan ilmapiiri
- opiskelijoiden luottamus siihen, että henkilöstö puuttuu häirintätapauksiin
- henkilöstön edistämä häirintä.

3. Kun kysely on paras vaihtoehto

Kun oppilaitos on päättänyt kyselyn olevan paras vaihtoehto, on hyvä aloittaa miettimällä, mitkä ovat sen tavoitteita sekä *miksi* tämä menetelmä on valittu. Kyselykartoituksen pääasiallinen tavoite on todennäköisesti ottaa selvää oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, mutta haluatte luultavasti saada selville myös jotain yksityiskohtaisempia seikkoja. Miettikää siis, *mitä* oppilaitos haluaa kyselyn avulla saada selville. Selkeiden kysymysten avulla kysely vastaa oppilaitoksen tarpeisiin ja oppilaitos voi tulosten pohjalta löytää oikeat toimenpiteet tarvittavien muutoksien tekemiseksi. Lisätietoa kysymystenasettelusta on kappaleessa 3.2 *Kysymystenasettelu*.

Määritelmää, kuka kyselyn tekee ja miksi se tehdään. Kyselyn voi tehdä oppilaitoksen tasa-arvoryhmä tai sen puuttuessa opettajien ryhmä. Työ tulee ankkuroida oppilaitoksen johdon keskuudessa ja opiskelijoiden tulee olla osallisia työssä.

Valtakunnallisten kyselyjen tuloksia, joita oppilaitoksella on tietyistä teemoista, voidaan syventää esittämällä kysymyksiä, joilla pyritään selvittämään esimerkiksi

- missä oppilaitoksen tiloissa opiskelijat kokevat turvattomuutta ja miksi
- liittyvätkö jotkin asiat tiettyihin opiskelijaryhmiin enemmän kuin toisiin
- onko vastauksissa sukupuoleen tai muuhun ryhmään perustuvia eroja.

Tällöin voidaan kysyä eri taustamuuttujia, kuten ikää, alaa, oppilaitoksen henkilökunnan tai vierailijoiden osallisuutta, työharjoittelupaikkoja tai jotain muuta ilmiötä. Mikäli vastaajat jaetaan ryhmiin, ei tarvita yhtä usein "syrjinnän" tai "tasa-arvon" kaltaisia termejä. Sen sijaan voidaan kysyä, onko henkilö kokenut jotain ja tarkastella, ovatko eri ryhmät kokeneet samaa eriasteisesti.

Tavoitteiden määrittämisen jälkeen voidaan siirtyä itse kyselyn rakentamiseen. Tähän lukuun olemme koonneet vinkkejä asioista, jotka on hyvä ottaa huomioon kyselyn laadinnassa.

Hyvin tehty kysely tuo arvokasta tietoa juuri teidän oppilaitoksenne tilanteesta. Kun kysely on kerran tehty, sitä on myös helpompi päivittää ajan kuluessa ja toivon mukaan sitä voidaan käyttää vuosien ajan. Hyvä kysely on myös itsessään tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä, sillä se tekee näkyväksi, että tasa-arvokysymykset ovat oppilaitokselle tärkeitä, mitä tasa-arvo

tarkoittaa, mutta näyttää myös, mitä voidaan laskea syrjinnäksi tai häirinnäksi.

Kysely täyttää harvoin tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, mutta se tuskin on tarkoituskaan. Kun tuloksia analysoidaan ja raportoidaan, kyselyn tekijöiden on kuitenkin huomioitava tärkeimmät eettiset periaatteet, erityisesti vastaajien yksityisyyden suoja.

Oppilaitoksen oman kyselyn etuja voivat olla, että sen avulla voidaan

- tarkastella eri taustamuuttujia (kuten vuosikurssi, koulutuslinja, sukupuoli tai jokin muu seikka), joista halutaan lisätietoja
- yhdistellä oman kyselyn tietoja jonkin valtakunnallisen kyselyn tietoihin
- saada tietoa omasta oppilaitoksesta esimerkiksi tilojen, opettajien tai opiskelijoiden osalta.

Kyselytilastoja tutkittaessa on myös nähtävissä muutamia eettisiä ja käytännön sudenkuoppia:

- Kyselylomakkeiden validiteetti ja luotettavuus: mittaako kysely todella sitä, mitä sen on tarkoitus mitata (esimerkiksi mittaavatko lukutestit todella lukukyvyn eroja?) ja saataisiinko samoja vastauksia, jos kysely toistettaisiin.
- Kyselylomakkeiden uskottavuus, joka osoittaa, missä määrin valitut käsitteet ja menetelmät ovat kyselyn kannalta relevantteja ja kuinka selkeästi kyselyn toteutuksesta ja tuloksista voidaan keskustella vastausten perusteella.
- Vastaajaan ja kyselylomakkeiden vastauksiin vaikuttaa voimakkaasti se, miten kysymykset esitetään ja miten vastaaja tulkitsee ne. Kysymysten tulkinnat eivät välttämättä vastaa lainkaan niiden tarkoitusta. Jos kartoituksessa käytetään kyselyä, kysymysten laadintaan on käytettävä riittävästi aikaa.
- Rekisteritilastot ovat taas usein hyvin rajallisia, ja aiemmat tutkimukset on saatettu tuottaa eri tarkoitukseen kuin oppilaitoksen kysely.

Oman kyselyn toteuttamisen tavoitteena on selvittää oppilaitoksen tasa-arvotilanne.

→ Miettikää, mitä taustatekijöitä haluatte kysyä kyselyssä.

→ Hyvin tehty kysely antaa arvokasta tietoa juuri teidän oppilaitoksestanne.

→ Ottakaa vastaajien yksityisyyden suoja huomioon.

Kyselytilastot: Tiedot, jotka perustuvat pyydettyihin vastauksiin

Rekisteritilastot: Olemassa olevien rekisterien perusteella kerätyt tiedot

3.1 Milloin kysely kannattaa tehdä?

Jotta kaikki tai lähes kaikki opiskelijat voivat vastata omien kokemustensa perusteella kyselyyn, heillä on oltava kokemusta oppilaitoksen arjesta ja sen tavoista. Oppilaitoksessa, jossa opinnot aloitetaan syksyllä, kevätlukukauden alku voi olla paras hetki kyselyn tekemiseen. Jos paljon uusia opiskelijoita aloittaa opintonsa muulloin kuin syyslukukauden alussa, on syytä miettiä, mikä olisi hyvä hetki tehdä kysely, jotta vastaajille olisi ehtinyt kertynyt jonkin verran kokemusta oppilaitoksessa opiskelemisesta. On syytä ottaa huomioon myös eri harjoittelujaksot, oppilaitoksen tai yhteiskunnan mahdolliset tapahtumat tai intensiiviset koejaksot, jotta opiskelijoilla on mahdollisuus osallistua kartoitukseen ohjaajan läsnä ollessa.

3.2 Kysymystenasettelu

Kyselyn päätavoitteena on tietenkin oppilaitoksen tilanteen selvittäminen. Tämän lisäksi muiden tavoitteiden määrittäminen on luultavasti yksi työn tärkeimmistä osista.

Lain mukaan jokaisen oppilaitoksen on kartoitettava oma tasa-arvotilanteensa. Laki vaatii myös, että oppilaitoksen on keskityttävä muutamaaan painopisteeseen (katso inforuutu). Ehkä nämä painopisteet ovat jääneet varjoon jossakin valtakunnallisessa kyselyssä? Siinä tapauksessa voi olla hyvä keskittyä niihin omassa kyselyssä.

Tasa-arvolaki nostaa neljä aihetta, joihin oppilaitoksen tulee keskittyä:

1. oppilas- tai opiskelijavalinnat
2. opetuksen järjestäminen
3. oppimiserot ja opintosuoritusten arviointi
4. seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäiseminen ja poistaminen.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, §5

Esimerkkejä kysymystenasetteluista, joita voi ottaa mukaan kyselyyn:

- eri muuttajat (esimerkiksi vuosikurssi, koulutusala, sukupuoli tai jokin muu seikka), joista haluatte saada enemmän tietoa (näin yksityiskohtaista jaottelua ei käytetä valtakunnallisissa kyselyissä)
- tieto siitä, mitkä tilat ovat turvallisia tai turvattomia
- tieto opiskelijoiden kokemuksista opettajien kohtaamisesta
- tieto siitä, mitä häirintä on
- asenteet tyttöjä, poikia, transhenkilöitä sekä seksuaali- tai muihin vähemmistöihin kuuluvia henkilöitä kohtaan - sekä opiskelijoiden keskuudessa että opiskelijoiden ja opettajien välillä
- tieto siitä, miten eri sukupuolet viihtyvät eri koulutuslinjoilla (viihtyvätkö sukupuolivähemmistöt esimerkiksi huonommin miesvaltaisilla kuin naisvaltaisilla linjoilla?)
- yksi tai useampi tasa-arvolain painopiste (katso inforuutu).

Lain mukaan jokaisen oppilaitoksen tulee kartoittaa oma tasa-arvotilanteensa.

3.3 Kyselyn toistuvuus ja pituus

Lähtökohtaisesti kysely on kerrallaan kerran toteutettava menetelmä. Oppilaitoksen tai jonkin muun pienemmän yksikön tulokset ovat liian epäluotettavia, jotta kehitystä voisi seurata ajan mittaan (verrattuna suuriin valtakunnallisiin kyselyihin, joihin tuhannet opiskelijat vastaavat). Kertaluonteinen kysely on oikea vaihtoehto, oppilaitoksen ollessa jossain jossakin murros- tai muutosvaiheessa, joka ei ole enää seuraavina vuosina toistumassa, esimerkiksi oppilaitoksen vaihtaessa tiloja kokonaan, yhdistyessä toiseen oppilaitokseen tai tutkinnon perusteiden muuttuessa suurilta osin (mikäli aiheellista kyselyn tavoitteiden osalta). Tällöin kyselyn toistaminen ei antaisi uutta tietoa aiheesta, koska tilanne ei enää koske uusia opiskelijoita.

Toistettavan kyselyn (esimerkiksi joka tai joka toinen vuosi) voi tietenkin toteuttaa silloin, kun se on aiheellista (lain mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma pitää päivittää vähintään kolmen vuoden välein). Kyselyn avulla voidaan tällöin seurata tulosten kehitystä ja nähdä, ovatko tehdyt toimenpiteet muuttaneet koulun tasa-arvotilannetta. Kysely voidaan tehdä myös kahdesti, jolloin on mahdollista keskittyä johonkin tiettyyn teemaan ja tarkastella muutoksen toteutumista. Tällä voi olla merkitystä esimerkiksi silloin, kun muutosta luovia toimenpiteitä on toteutettu ja halutaan seurata, kuinka hyvin toimenpiteillä on ratkaistu niitä ongelmia, joihin haluttiin puuttua.

On hyvä pitää mielessä, että yhdellä kyselyllä ei voida selvittää kaikkia tasa-arvoon tai yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita. Kysymysten määrä kannattaa pitää maltillisena, ja jokaisen kysymyksen tulee olla harkittu ja noudattaa asetettuja tavoitteita. Ohjenuorana voi pitää, että kyselyssä on enintään 20 kysymystä. Jos kysymyksiä on liikaa, tulosten analysoinnista tulee haastavaa. Myös vastaajat jättävät ylipitkän kyselyn herkästi kesken.

Kysely toteutetaan pääsääntöisesti kertaluonteisena.

→ Pohtikaa, mihin tuloksiin tähtäätte, jos haluatte toistaa kyselyn.

→ Pitäkää kysymysten määrä maltillisena kyselyssä.

→ Muotoilkaa kysymykset tarkkaan ja noudattakaa asettamianne tavoitteita.

3.4 Älkää käyttäkö valmista mallia

Monesti valmiin mallin kopiointi voi tuntua houkuttevalta, mutta sellaisen käyttäminen ei välttämättä vastaa juuri teidän oppilaitoksenne tavoitteita. Valmis malli voi myös olla turhan yleistävä, sillä jokaisella oppilaitoksella on omat erityispiirteensä. Malleista voi toki poimia ideoita ja kysymyksenasetteluja, mutta oppilaitos saa varmasti käyttökelpoisempia tuloksia, jos kysymykset on muotoiltu juuri kyseistä toimipistettä, alaa tai oppilaitosta varten.

Kuten luvussa 2 todettiin, oppilaitoksen on syytä harkita tarkkaan, kannattaako valtakunnallisissa kyselyissä mukana olleita kysymyksiä esittää oppilaitoksen omassa kyselyssä.

3.5 Saavutettavuus

Erityisesti tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevassa teemassa ei ole itsestään selvää, että kaikki ymmärtävät eri termit. Voidaan esimerkiksi kysyä, kokevatko opiskelijat tulevaisuutta kohdelluksi tasa-arvoisesti riippumatta sukupuolesta, mutta kysymyksessä ei samalla avata käsitettä *tasa-arvo*. Käsite on siis hyvä määritellä lyhyesti ja ytimekkäästi kysymyksen yhteydessä, sillä silloin voidaan luottaa paremmin siihen, että vastaajilla on samankaltainen käsitys sen merkityksestä. On hyvä myös pitää mielessä, että monet eivät lue määritelmiä tarkkaan, joten on hyvä kirjoittaa kysymykset suoraan helposti ymmärrettävään muotoon. Esimerkkejä käsitteistä löytyy tämän oppaan liitteistä.

Käsitteiden ja kielen lisäksi tulee miettiä myös muita saavutettavuusnäkökulmia. Pitäkää esimerkiksi syrjäntäperusteet mielessä kyselyä laatiessanne. Varmistakaa, että erilaiset ominaisuudet omaavat opiskelijat saavat mahdollisuuden vastata kyselyyn.

On hyvä ajatella eri ominaisuuksia kyselyä laadittaessa. Miettikää myös, miten niin moni kuin mahdollista saadaan vastaamaan kyselyyn.

- sukupuoli
- sukupuoli-identiteetti
- sukupuolen ilmaisu
- ikä
- alkuperä
- kansallisuus
- kieli
- uskonto
- vakaumus
- mielipide
- poliittinen toiminta
- ammattiyhdistystoiminta
- perhesuhteet
- terveydentila
- vammaisuus
- seksuaalinen suuntautuminen
- jokin muu henkilöön liittyvä syy.

Saavutettavuuden sisällyttäminen kyselyn laadintaan:

- Erotelkaa kysymykset selkeästi toisistaan, jotta myös huonosta lukutaidosta kärsivät opiskelijat voivat ymmärtää ne.
- Kysymysten ja ohjeiden tulee olla helposti ymmärrettäviä.
- Ottakaa huomioon opiskelijoiden eri kotikieliet: laatikaa kysely niin monella kielellä kuin mahdollista.
- Varmistakaa, että kyselyyn voi vastata ruudunlukuohjelman avulla.
- Varmistakaa, että kyselyyn voi vastata myös opiskelija, joka ei kykene kirjoittamaan, esimerkiksi opettajan tuen avulla.

Tarjotkaa erilaisia mahdollisuuksia vastata kyselyyn:

- digitaalisesti
- tekstiviestitse
- paperinen kysely
- yhdistämällä eri vaihtoehtoja.

Ottakaa saavutettavuus huomioon monella eri tasolla:

- eri kielet
- eri tavat vastata kyselyyn
- kyselyyn pitää voida vastata ruudunluohjelman avulla.

3.6 Mitä mukaan kyselyyn?

Jotta kyselyyn saadaan ne vastaukset, joita todella tarvitaan toiminnan kehittämiseen, sen tekemiseen täytyy panostaa. Kysely on hyvä tapa seurata, mitä opiskelijat ajattelevat ja opiskeluympäristöstään. Palautteen järjestelmällinen kerääminen opiskelijoilta ja saadun tiedon mukainen toiminta lisää hyvinvointia oppilaitoksessa.

Olemme koonneet seuraavaan konkreettisia vinkkejä kyselyn suunnitteluun.

Erityyppisiä kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja

Erityyppisissä kysymyksissä ja vastausvaihtoehdoissa on sekä etuja että haittoja. Olemme koonneet alle listan yleisimmistä kysymyksistä ja vastausvaihtoehdoista.

Suljetut kysymykset ja kiinteät vastausvaihtoehdot

Suljettuja kysymyksiä kiinteillä vastausvaihtoehdoilla on saatavilla useissa eri muodoissa, muiden muassa monivalintakysymyksinä, avattavina valikkoina, valintaruutuina ja arviointikysymyksinä. Kiinteiden vastausvaihtoehtojen tavoitteena on, että ne ovat kattavia ja toisensa poissulkevia. Näissä kysymystyypeissä vastaajalla ei ole mahdollisuutta antaa ainutlaatuisia tai odottamattomia vastauksia, vaan hän voi valita vastauksensa oletusvaihtoehtojen luettelosta. On olemassa riski, että vastaajat valitsevat keskitien, joten vastausvaihtoehdot on harkittava huolellisesti. Myös vastausvaihtoehtojen järjestys on tärkeä - ensin tuleva vaihtoehto saatetaan tulkita "oikeaksi" vastaukseksi.

Esimerkkejä monivalintavastauksista:

Seksuaaliselle häirinnälle altistumista koskevissa kysymyksissä voidaan luetella erilaisia seksuaalisen häirinnän ilmenemismuotoja sekä vaihtoehtoja esiintymistiheydelle (joka päivä, kerran viikossa, kerran kuukaudessa).

Avoimet kysymykset

Avoimiin kysymyksiin on vaikeampi vastata ja niihin vastaaminen ja analysointi kestää kauemmin.

Esimerkiksi: "Kerro, kuinka epäoikeudenmukaisuus ilmenee opetustilanteessa." Avoimia kysymyksiä voidaan hyödyntää ryhmäkeskusteluissa tai haastatteluisissa.

Älkää kysykö kahta asiaa kerralla

Varmistakaa, ettei yhteen kysymykseen vahingossa tule kahta kysymystä. Vastaajien hämmentäminen on melkein yhtä huono asia kuin yritykset vaikuttaa heidän vastauksiinsa. Esimerkiksi: "Onko sinua syrjitty sukupuolen tai alkuperän takia?"

Varmistakaa, että kaikki kysymykset ovat erilaisia

Vastaajia hämmentää, jos kysely sisältää paljon samankaltaisia kysymyksiä tai siinä on monia samanlaisia vastausvaihtoehtoja.

Esimerkiksi: "Koen kuuluvani opiskelijaryhmääni" ja "Koen yhteisöllisyyttä opiskelijaryhmässäni".

Samankaltaisten kysymysten kohdalla vastaajat voivat joko jättää kyselyyn vastaamisen kesken tai merkitsevät saman vaihtoehdon kaikkiin vastauksiin tai vastaavat ajattelematta kunnolla. Tämän voi kiertää vaihtelemalla esitettyjen kysymysten tyyppiä, niiden esittämistapaa ja sijoittamalla toisiaan muistuttavat kysymykset kauas toisistaan.

Tehkää useimmista kysymyksistä valinnaisia

Vastaajat eivät välttämättä pysty vastaamaan kaikkiin kysymyksiin, ja joihinkin kysymyksiin he eivät halua vastata ollenkaan. On hyvä pitää nämä asiat mielessä, kun päätätte pakollisista kysymyksistä. Jos pohditte, pitäisikö kysymyksen olla pakollinen vai ei, on parasta, että se on valinnainen.

Täydentävät kysymykset

Jatkokysymykset seuraavat muita kysymyksiä, mutta niihin tulisi vastata vain, jos tietyt ehdot täyttyvät.

Esimerkiksi: Jatkokysymyksiä "Perustele vastauksesi" tai "Kerro lisää kokemuksistasi" voidaan käyttää monivalintakysymysten luettelon avaamiseen.

Kysymysten järjestys

Kyselyn kysymysten järjestyksellä on merkitystä. Varmistakaa, että ensimmäisiin kysymyksiin on helppo vastata ja että ne käsittelevät yleisiä teemoja, sillä silloin on suurempi mahdollisuus, että opiskelija jatkaa vastaamista loppuun asti. Kysymykset voivat myöhemmin tarkentua tai käsitellä arkaluontoisempia teemoja. Jos on tarvetta esittää kysymyksiä maantieteellisestä sijainnista, nimestä, kengän koosta jne., tehkää se kyselyn lopussa, jotta vastaaja ei jätä kyselyä kesken. Jos vastaaja on varannut aikaa kyselyn tärkeisiin kysymyksiin, hän todennäköisesti vastaa myös näihin kysymyksiin kyselyn lopussa.

Tyypilliset taustakysymykset

Pohtikaa, mitkä muuttajat voivat olla relevantteja kysymysasettelun kannalta. Mitä haluatte tietää vastaajista saadaksenne tarvitsemanne vastaukset? Alla on esimerkkejä tyypillisistä muuttujista.

Muuttuja

Tilastoissa muuttuja määritellään usein piirteeksi, joka voi vaihdella eri yksilöiden välillä.

Ikä

Onko ikä keskeinen tekijä ammatillisessa oppilaitoksessa, vai saadaanko tärkeämpää tietoa kysymällä, milloin opiskelija on opintonsa aloittanut? Joskus voi olla aiheellista kysyä molemmat.

Sukupuoli

Jos taustatietona kysytään sukupuolta, vastausvaihtoehdoissa tulee olla mahdollisuus vastata muutakin kuin nainen tai mies. Kaikki eivät koe olevansa naisia tai miehiä, joten esimerkiksi vaihtoehdon *muu* sisällyttäminen lisää yhdenvertaisuutta. Sukupuolta voi myös kysyä avokysymyksellä. Jos oppilaitos on kiinnostunut sukupuolivähemmistöihin kuuluvien opiskelijoiden kokemuksista, kysymyksen asetelussa on oltava huolellinen. Tavanomaisella nainen/mies/muu-sukupuolikysymyksellä ei saada selville vielä juuri mitään sukupuolivähemmistöihin kuuluvista opiskelijoista, sillä vaihtoehdon *nainen* tai *mies* valinneiden joukossa voi olla paljon transsukupuolisia vastaajia. Tällaisella kysymyksenasettelulla asia ei kuitenkaan tule esille. Varmistakaa siis, että vastausvaihtoehdoissa on mahdollisuus vastata muutakin kuin nainen tai mies.

Etninen alkuperä

Etnisellä alkuperällä tarkoitetaan kuuluvuutta ihmisryhmään, jolla on sama kansallinen tai etninen tausta, ihonväri tai muu vastaava ominaisuus. Jos kysymys etnisestä alkuperästä esitetään, termi on syytä määritellä kysymyksen yhteydessä. Haluatteko selvittää ihonvärin tai ehkä kielen vai sen, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa?

Kuten aiemmin mainitsimme haastatteluja (2.2.1) ja ryhmäkeskusteluja (2.2.2) käsittelevissä osioissa, näiden menetelmien avulla voidaan löytää oikeat kysymykset kyselyyn.

Tasa-arvolakiin on kirjattu neljä aluetta, joihin oppilaitoksen on keskityttävä

1. opiskelijavalinnat
2. opetuksen järjestäminen
3. oppimiserot ja opintosuoritusten arviointi
4. seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäiseminen ja poistaminen

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, §5

Sukupuolta koskevat vastausvaihtoehdot

- nainen
- mies
- muu
- en halua kertoa

Erillinen kysymys:

Kuulutko sukupuolivähemmistöön?
kyllä – en

Yleisiä kysymyksiä tasa-arvosta:

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma

- Tiedätkö, mistä se löytyy?
- Oletko tutustunut siihen?
- Oletko osallistunut sen laatimiseen?

Puhutaanko opetuksessa tasa-arvosta?

- Mainitaanko tasa-arvo oppimateriaaleissa?

Opiskeluympäristö ja turvallisuuden tunne

- Missä koet olosi turvalliseksi?
- Missä koet olosi turvattomaksi? (esimerkiksi vessat, pukuhuoneet, ruokailutila jne.)
- Koetko olosi turvalliseksi opettajan tai ohjaajan läsnä ollessa?
- Koetko olosi turvalliseksi omassa opiskelijaryhmässäsi?

Kysymyksiä opiskelijoiden kokemuksista:

Syrjintä

Puututaanko syrjintään?

Oletko kokenut syrjintää?

- Jos kyllä, minkä perusteella syrjintä tapahtui?
- Jos kyllä, kuka syrji?

Häirintä

Puututaanko häirintään?

Oletko kokenut häirintää?

- Jos kyllä, minkä perusteella häirintä tapahtui?
- Jos kyllä, kuka häiritsi?

Esimerkkikysymyksiä muuttujista:

Muistakaa avata kysymysten yhteydessä termejä ja sanoja, jotta vastaajat ymmärtävät mistä on kyse. Tämän oppaan liitteissä on luettelo eri sanoista ja termeistä.

Tasa-arvon toteutuminen työharjoittelupaikoissa

Tuodaanko tasa-arvoa esiin harjoittelupaikassa?

- Jos kyllä, miten? Puututaanko syrjintään/häirintään harjoittelupaikassa?

Oletko kokenut syrjintää tai häirintää?

- Jos kyllä, minkä perusteella syrjintä tai häirintä tapahtui?
- Jos kyllä, kuka häiritsi tai syrji?
- Koetko olosi turvalliseksi harjoittelupaikassa?

Kyselyyn käytettävä aika

On tärkeää, että kyselyn täyttämiseen on riittävästi aikaa. Korkean vastausprosentin takaamiseksi kyselylomake voidaan täyttää oppitunnin aikana. Haasteena voi olla, että joidenkin opiskelijoiden mielestä aika on liian lyhyt, kun taas toisten mielestä kyselyn täyttämiseen on liian paljon aikaa. Mitä avoimempia vastauksia kyselyyn voi antaa, sitä enemmän aikaa siihen on varattava.

Tietoa kyselystä opiskelijoille

Varmistakaa, että opiskelijat saavat vähintään seuraavat tiedot kyselystä:

- Miksi kysely tehdään ja mitkä ovat sen tavoitteet (tulosta ei käytetä mihinkään muuhun).
- Miten nimettömyys varmistetaan sekä mielellään tieto siitä, ketkä tarkastelevat vastauksia yksilötasolla. Jos kyselyn tuloksia käsittelee henkilö, jonka kanssa vastaaja ei tunne oloaan turvalliseksi, vastausten laatu heikkenee. Turvallisinta on, jos analyysin tekee ulkopuolinen henkilö, joka ei tunne vastaajia.
- Mitä tuloksille tapahtuu. Esimerkiksi tieto siitä, esitelläänkö tulokset henkilökunnan kokouksessa tai koko oppilaitoksen yhteisessä kokoontumisessa, käytetäänkö niitä osana tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa vai jatkokoulutuksen tilauksen perustana.
- Kuka on vastuussa kyselystä.
- Kuinka kauan kyselyyn vastaamiseen on varattu aikaa.
- Jos esitettyjen kysymysten voidaan ajatella herättävän epämiellyttäviä ajatuksia tai tunteita esimerkiksi omasta altistumisesta, tulee kyselyn lopussa olla tietoa siitä, mihin opiskelija voi kääntyä saadakseen tukea.

Lähetäkää muistutus kyselyyn vastaamisesta kyselyjakson aikana. Vastausten määräaika on päätettävä etukäteen.

→ Pohtikaa, minkälaisia kysymyksiä haluatte esittää kyselyssä.

→ Varmistakaa, että kysymysten järjestys on yleisestä tarkempaan/arkaluontoisempaan.

→ Pohtikaa, mitä muuttujia kysytte, jotta vastaukset vastaavat tavoitteitanne.

Testatkaa kysely

Testatkaa kysely ensin täyttämällä se itse siltä kannalta, että olette itse yksi vastaajista. Pyytäkää ulkopuolisia vastaamaan kyselyyn ja kommentoimaan sitä.

→ **TESTATKAA kysely!**

Kyselyn tulosten analysointi ja tulkinta

Analyysiin on tärkeää varata aikaa, jotta kyselylomakkeen täyttämiseen käytettyä aikaa arvostetaan ja vastauksista saadaan mahdollisimman paljon tietoa.

Luokaa ensin yleiskatsaus: yhteensä kuinka moni vastasi miten?

Jatkakaa yksityiskohtaisemmin (ottaen huomioon kunkin ryhmän vastaajien lukumäärä). Jakakaa esimerkiksi tulos ensin sukupuolen mukaan ja jatkakaa jakoa sukupuolen ja iän perusteella jne. Jokaisessa analyysin vaiheessa on hyvä pitää mielessä:

- mitkä tulokset ovat selkeimpiä
- mitkä tulokset ovat yllättäviä (mitä puuttuu, mikä toistuu, mitä ette olleet odottaneet, jne.)
- mitä eroja havaitsette
- onko tuloksissa ristiriitoja (esimerkiksi jos monet vastaavat tasa-arvon olevan erittäin tärkeää, mutta harva osaa kertoa, miten tasa-arvo toteutuu oppilaitoksessa)
- liittyvätkö vastaukset jollain tavalla yhteen siten, että useat tulokset viittaavat yhteiseen alueeseen.

Pohtikaa tulosten tarkoitusta:

- Mitä saamanne tulokset merkitsevät oppilaitokselle?
- Miksi jokin on tietyllä tavalla?
- Mitä tämä tarkoittaa käytännössä?

Vertailut ovat usein havainnollistavia ja synnyttävät monia pohdintoja. Vertailkaa keskenään niin kysymyksiä kuin vastaajaryhmiäkin tai vertailkaa tuloksia muiden tekemiin vastaaviin kyselyihin. Vertailkaa tuloksia mahdollisiin odotuksiin (mikä oli yllättävää) ja ihannekuvaan (mitä haluatte saavuttaa).

Esittäkää lopuksi materiaaliin liittyviä jatkokysymyksiä. Mitä? Miksi? Milloin? Miten? Kysymykset ja niihin vastaaminen luo keskustelumateriaalia tulosten esittelyyn.

3.7 Varokaa sudenkuoppia

Oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön yhtenä tavoitteena on luoda opiskeluympäristö, jossa ei ylläpidetä sukupuoleen, seksuaalisuuteen tai muihin ominaisuuksiin tai identiteettiin liittyviä ennakkoluuloja tai stereotypioita.

Esimerkkejä:

Kysymys ”Kohtelevatko opettajat ja ohjaajat naisia ja miehiä samalla tavalla opetustilanteessa?” ylläpitää mielikuvaa, että on vain kaksi sukupuolta.

Jos kysymys sen sijaan muotoillaan muotoon ”Kohtelevatko opettajat ja ohjaajat kaikkia opiskelijoita sukupuolesta riippumatta samalla tavalla opetustilanteessa?” olemme päässeet pois selvästä rajallisesta sukupuolikäsityksestä, mutta kysymys voidaan silti ”lukea” ikään kuin se koskisi vain naisia ja miehiä.

Jos kysymys muotoillaan uudelleen: ”Kohtelevatko opettajat ja ohjaajat kaikkia opiskelijoita sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta riippumatta samalla tavalla opetustilanteessa?”, oppilaitos viestii ymmärtävänsä sukupuolivähemmistöjen olemassaolon ja olevansa kiinnostunut siitä, millaisia kokemuksia heillä on tasa-arvoisesta kohtelusta. Itse kysymys muistuttaa myös opiskelijoita, jotka eivät välttämättä aina ajattele, että kaikki eivät määrittele itseään naisiksi tai miehiksi, että koulussa on sukupuolivähemmistöjä ja että heillä on sama oikeus tasa-arvoiseen kohteluun kuin kaikilla muillakin. Vastausten perusteella (kyllä/ei) ei tosin vieläkään saada selville, mitä mahdolliset ongelmat ovat, vain niiden olemassaolo, jos siihen vastataan ”ei”. Jos opettajat ja ohjaajat eivät ole tietoisia siitä, mitkä toimet vaikuttavat eriarvoisen kohtelun kokemiseen, emme myöskään osaa muotoilla toimenpiteitä muutokseen ja inklusiivisuuden lisäämiseksi.

Tähän tarvitaan siksi jatkokysymys, kuten ”Perustele vastauksesi” tai ”Kerro kokemuksistasi tai havainnoistasi epäoikeudenmukaisesta kohtelusta opetustilanteissa”.

Kysymys ”Onko opetusmateriaalissa mielestäsi erilaisia sukupuolia ja sukupuoli-ilmaisuja?” osoittaa, että oppilaitos on kiinnostunut näyttämään sukupuolen moninaisuutta opetuksessa. Kysymys ei kuitenkaan kerro, ovatko opiskelijat sitä mieltä, että sukupuolivähemmistöt esitetään stereotyyppisesti vai ennakkoluuloja haastavasti. Vastausten käyttäminen voi olla vaikeaa, kun taas kysymys ”Koetko, että opetusmateriaali sisältää kunnioittavia kuvia tai kuvia eri sukupuolista ja sukupuoli-ilmaisuista, joihin voit samaistua?” tarjoaa paljon enemmän tietoa siitä, miten opiskelijat kokevat oppilaitoksen arjen.

Vastaukset kysymykseen ”Esittäkö opetusmateriaali mielestäsi vanhentuneita käsityksiä naisista ja miehistä?” antaa vain vastauksen kyllä tai ei, mutta ei kuvaa sukupuolen stereotyyppistä esittämistä. Vastaukset eivät myöskään kerro, mitä opiskelijat ajattelevat materiaalista tai ovatko he pohtineet, mitä vanhentuneet mielipiteet naisista ja miehistä tarkoittavat.

Jotta kyselyn tuloksia saadaan käyttökelpoisia, kysymykset on muotoiltava siten, että saadaan konkreettisia esimerkkejä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön jatkamisesta. Näitä vastauksia voidaan saada monivalintakysymysten, joissa konkreettiset esimerkit on jo

lueteltu, yllä mainittujen jatkokysymysten tai avoimien kysymysten avulla. Konkreettisten esimerkkien pohjalta voidaan kehittää toimenpiteitä, joilla tulevaisuudessa voidaan puuttua tietyntyyppisiin tapahtumiin koulussa tai ehkäistä niitä. Monet rakenteet, rutiinit, toimet ja lausunnot, jotka aiheuttavat epämukavuutta, erilaisuutta, syrjintää tai loukkauksia, ovat näkymättömiä tai tiedostamattomia - siksi on äärimmäisen tärkeää, että kyselyssä, haastatteluissa tai ryhmäkeskusteluissa ongelmat tuodaan esiin, jotta muutosta edistäviä toimenpiteitä on helpompi muotoilla.

Vältä näitä!
→ Käytä
mieluummin
näitä!

Opettajat kohtelevat opiskelijoita tasa-arvoisesti → Koen, että saan yhtä paljon ja yhtä hyvää huomiota opettajilta kuin muutkin.*

Ovatko erilaiset ihmiset edustettuina opetusmateriaalissa? → Seuraavat ominaisuudet ja identiteetit ovat mielestäni oikeudenmukaisesti edustettuina opetusmateriaalissa: [Listatkaa olennaiset syrjintäperusteet kysymyksessä].

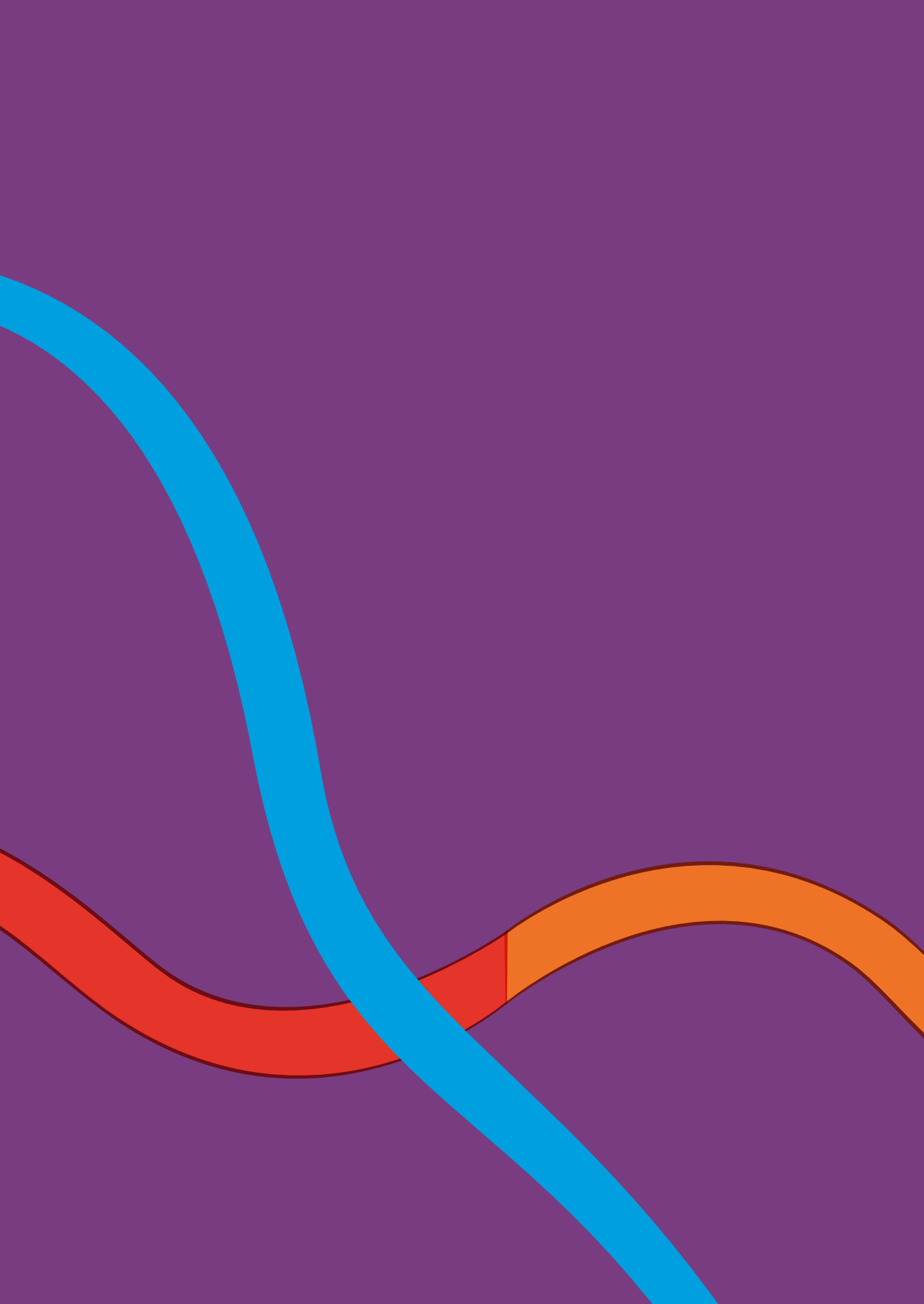
Saavatko tytöt ja pojat yhtä paljon huomiota (kuten puhetilaa, ohjeita jne.) opetustilanteissa? → Koen, että kaikki saavat yhtä paljon huomiota (kuten puhetilaa, ohjeita jne.) riippumatta sukupuolesta, sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta opetustilanteissa.

Olen kokenut tai nähnyt asiatonta kohtelua → Olen kokenut tai nähnyt asiatonta kohtelua, joka perustuu seuraaviin seikkoihin: [listatkaa olennaiset syrjintäperusteet]. Lisätkää tarvittaessa toistoasteikko: joka päivä, kerran viikossa, kerran kuukaudessa, jne. Lisätkää myös jatkokysymys "Perustele vastauksesi".

* Analysissä voitte linkittää vastaukset muuttujiin, kuten tyttöihin, poikiin ja muunsukupuolisiin tai muihin kokemuksiin, kuten rasismiin tai vammaisfobiaan.

- Varatkaa kyselyn laatimiseen aikaa, jotta se vastaa oppilaitoksen tarpeita ja todellisuutta.
- Välttäkää valmiin mallin kopioimista, kerätkää niistä mieluummin ideoita.
- Muotoilkaa kysymystenasettelut tarkkaan ja kertokaa kyselyn johdannossa niistä.
- Varmistakaa, että kysymykset on muotoiltu siten, että kyselyn vastaukset antavat tarpeeksi tietoa mahdollisten toimenpiteiden muotoilemiseen.
- Pitäkää kysymysten määrä maltillisena - enintään 20 kysymystä.
- Ottakaa saavutettavuus huomioon (osio 3.5 Saavutettavuus).
- Laatikaa suunnitelma kyselyn tulosten käyttämisestä ja mainitkaa siitä kyselyn johdannossa.
- Valitkaa oikea ajankohta kyselyn toteuttamiselle.

4. Lopuksi

Paras mahdollinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö edellyttää, että oppilaitoksessa tunnetaan omat haasteet. Edellytyksenä on myös tietää, mitä jo tehdään hyvin ja missä voidaan vielä kehittyä. Jotta työ ylipäänsä voidaan aloittaa ja kehitettyjä toimenpiteitä voidaan seurata ja selvittää, ovatko ne edistäneet tasa-arvoa omassa oppilaitoksessa, siellä on tunnettava oma tilanne.

Tämä opas pyrkii vastaamaan yleisimpiin haasteisiin, joita Ekvalita on kohdannut auttaessaan oppilaitoksia tasa-arvon edistämistyössä. Liian usein on vallinnut tietämättömyys siitä, kuinka valtakunnalliset kyselyt todella antavat koululle hyvän pohjan toimenpiteiden muotoiluun tai kyselyt on tehty kiireessä ja menneet pieleen tai oppilaitos ei ole nähnyt kyselyn laatimisen lisäksi muita mahdollisuuksia nykytilanteensa kartoittamiseksi. Haasteena on ollut se, ettei meillä ole ollut konkreettista viitemateriaalia, joka avaisi kartoittamisen toteutusmahdollisuuksia sekä piileviä vaaroja ja mahdollisuuksia.

Siksi toivomme, että tämä opas täyttää kyseisen tarpeen ja auttaa ymmärtämään, miksi on niin tärkeää, että työn pohjana käytetään nykytilan kartoitusta ja että aina ei tarvitse tehdä (uutta) kyselyä. Muutoksen luomiseksi on tärkeää nähdä konkreettiset tilanteet, toimet, rakenteet tai rutiinit, jotka saavat aikaan epäoikeudenmukaisuutta ja pahoinvointia oppilaitoksen arjessa. Tasa-arvotilanteen sekä opiskelijoiden voinnin kartoittamisen ei tarvitse olla suuri työ, kun löytää keinot jo olemassa olevan tiedon käyttämiseen. Toivottavasti saatte apua työhön tämän oppaan avulla!

Liitteet

1. Mitä laki sanoo

Laki on velvoittanut ammattioppilaitoksia laatimaan toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman vuodesta 2005 alkaen. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön ja sen suunnittelun kannalta on olennaista, että oppilaitoksen johto tukee tätä työtä. Yhteistyö johdon ja muun henkilökunnan välillä on tärkeää ja resursseja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön on oltava tarpeeksi.

Tasa-arvolain mukaan tasa-arvosuunnitelma voidaan laatia erillisenä tai yhdistää muihin koulun toimintaa ohjaaviin suunnitelmiin, kuten yhdenvertaisuus-, opetus- tai lukuvuosisuunnitelmaan.

Tasa-arvosuunnitelmaa varten oppilaitoksen on selvitettävä oma tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteensa. Tilanteen selvittäminen on siis lakisääteinen velvollisuus itse suunnitelman laatimisen tapaan. **Tasa-arvolain pykälässä 5 todetaan seuraavaa:**

”Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää: 1) **selvitys** oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta.”

Yhdenvertaisuuslain pykälässä 6 todetaan puolestaan seuraavaa:

”Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi.”

Laissa ei kuvata tarkemmin sitä, *miten* tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista selvitetään ja arvioidaan. Kartoitus harvoin täyttää tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, mutta se tuskin on tarkoituskaan. Kun tuloksia analysoidaan ja raportoidaan, kartoituksen tekijöiden on kuitenkin huomioitava tärkeimmät eettiset periaatteet, erityisesti vastaajien yksityisyyden suoja.

Muutamia vinkkejä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laatimiseksi:

Jämställhetsarbete i praktiken -käsikirja (Opetushallitus, 2012)

Koulu vailla vertaa (Rauhankasvatusinstituutti)

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma (Tasa-arvovaltuutettu)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa (Opetushallitus)

Tasa-arvotyö on taitolaji (Opetushallitus, 2015)

2. Sanasto

Jotta kyselyn sisältö olisi selkeä kaikille opiskelijoille, siinä käytetyn sanaston on oltava kaikille ymmärrettävä. Tässä on esimerkkejä sanoista, joita ehkä käytätte kyselyssänne. Älkää kopioiko näitä kuvauksia, vaan avatkaa termit lyhyesti ja ytimekkäästi kohderyhmälle sopivalla tavalla.

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan tasa-arvolain mukaan mitä tahansa seksuaalista ei-toivottua sanallista, sanatonta tai fyysistä käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on tai joka johtaa henkilön henkisen tai fyysisen koskemattomuuden loukkaamiseen, erityisesti silloin, kun tämä tapahtuu luomalla uhkaava, vihamielinen, alentava, nöyryyttävä tai ahdistava tunnelma. Usein seksuaalinen häirintä liittyy myös sukupuoleen perustuvaan häirintään. Seksuaalinen häirintä on yksi syrjinnän muodoista.

Sukupuolen ilmaisu on henkilön tapa ilmaista sukupuoltaan. Tämä sisältää kaiken yksilön toiminnan ja käyttäytymisen, jolla hän ilmaisee itselleen ja muille olevansa nainen, mies tai jotain muuta. Näitä kulttuurissamme sukupuolitettuja ilmaisun tapoja ovat esimerkiksi vaatetus, muu ulkonäkö, puhetyyli, ilmeet ja eleet. Ihmiset ilmaisevat sukupuoltaan joko tietoisesti tai tiedostamatta. Syrjintä sukupuolen ilmaisun perusteella on kiellettyä tasa-arvolain nojalla.

Sukupuolen moninaisuus tarkoittaa sitä, että sukupuoli ei ole käsite, joka on jaettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Sukupuolen moninaisuus sisältää sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt. Kouluympäristössä tämä tarkoittaa, ettei pidetä itsestään selvänä, että kaikki kokevat olevansa joko naisia tai miehiä. Välttäkää siis esimerkiksi sitä, että opiskelijoita jaetaan ryhmiin sukupuolen mukaan ja että oppilaitoksen kyselyssä on sukupuolta koskevassa kysymyksessä vastausvaihtoehtona vain *nainen* ja *mies*. Pyrkikää myös siihen, että vessoja tai pukuhuoneita on useammalle kuin kahdelle sukupuolelle.

Sukupuoli-identiteetti on henkilön oma kokemus sukupuolestaan tai sukupuoleettomuudestaan. Henkilön sukupuoli ei aina vastaa hänen juridista sukupuoltaan, joka on määritelty syntymässä. Syrjintä sukupuoli-identiteetin perusteella on kiellettyä tasa-arvolain nojalla.

Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kaikilla sukupuolilla on yhtäläiset oikeudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet toteuttaa itseään ja osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.

Syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että jotakuta kohdellaan perusteettomasti huonommin kuin toista henkilökohtaisen ominaisuuden tai oletetun identiteetin vuoksi. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä syrjiä sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vamman tai muun henkilöä koskevan syyn perusteella. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolait sisältävät muita syrjintäperusteita tai syrjintää koskevia säännöksiä. Syrjintä on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöön itseensä tai johonkin muuhun asiaan tai olettamukseen.

Tasa-arvo (tasa-arvoisuus eli samanarvoisuus) tarkoittaa kaikkien ihmisten yhtäläistä arvoa yksilönä ja yhteiskunnan jäsenenä.

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta sukupuolesta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

3. Ryhmäkeskustelut ja haastattelut

Ryhmäkeskustelut tai haastattelut ovat hyviä työkaluja, kun halutaan tuottaa henkilökohtaisiin kertomuksiin ja kokemuksiin perustuvaa materiaalia tai lisätä opiskelijoiden osallisuutta. Kyseessä voivat olla joko yksittäisten henkilöiden tai koulutuksen tiettyjen ryhmien kokemukset. Tässä liitteessä käsittelemme ryhmäkeskusteluja ja haastatteluja yhdessä, koska molempien menetelmien valmistelu ja toteutus ovat monella tapaa samankaltaisia, vaikka käytännössä niissä on toki eroja.

Esimerkki skenaariosta, jossa käsitellään sitä, miten opiskelijat kokevat rasismien esiintymisen opiskeluympäristössään:

1. Voitte lähettää yleiskutsun tai pyynnön ryhmäkeskusteluun tai haastatteluun nimenomaan esimerkiksi rodullisille opiskelijoille. Näissä tilanteissa haastatteli kuuntelee tarkasti henkilökohtaisia kokemuksia tai tekee muistiinpanoja siitä, kuinka aiheesta keskustellaan opiskelijoiden keskuudessa.
2. Tehkää yhteenveto yhdessä keskustelua vetäneen henkilön kanssa joko ryhmässä tai henkilökohtaiseen haastatteluun osallistuneen henkilön kanssa. Välittäkää yhteenveto hyvinvointiryhmälle, koulutuspäällikölle, yksikön johtajalle, rehtorille tai muulle taholle tiedoksi ja jatkokäsittelyä varten.

Ryhmäkeskustelut ja henkilökohtaiset haastattelut ovat erinomaisia työkaluja, kun haluatte

- tehdä näkyväksi yksilön kokemuksia ja ryhmässä vallitsevia normeja
- tarkastella tasa-arvon ja tasa-arvoisen kohtelun teemoja, koska normikäsitys liittyy vahvasti niihin
- saada monipuolisempaa ja syvällisempää materiaalia kuin esimerkiksi kyselyiden avulla
- saada aikaan vuoropuhelua sekä opiskelijoiden välille että opiskelijoiden ja koulun henkilöstön välille.

Ennen opiskelijoiden kanssa pidettävien ryhmäkeskustelujen tai haastattelujen järjestämistä on kuitenkin otettava huomioon muutamia tekijöitä. Kun haluatte saada erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä ryhmäkeskustelun avulla, muistakaa, että

- oppilaitoksen tilanteen kartoitus ei voi perustua pelkästään ryhmäkeskustelujen tai haastattelujen tuloksiin, sillä niiden aikana voi olla mahdotonta tuoda esiin vaikeita rasismien, häirinnän tai syrjinnän kokemuksia
- osa osallistujista ei uskalla tuoda esiin näkemyksiään tai kyseenalaistaa omia tai muiden ajatuksia. Tämä voi varsinkin ryhmäkeskustelujen aikana johtaa siihen, että oppilaitos saa tietoa ryhmän normeista, koska ne ohjaavat sitä, kenelle puhetilaa annetaan ja mitä mielipiteitä uskalletaan esittää
- keskustelun tai haastattelun järjestäjällä on suuri merkitys.

Yleisiä neuvoja ennen ryhmäkeskustelun tai henkilökohtaisen haastattelun aloittamista:

- Ryhmäkeskusteluja voidaan toteuttaa esimerkiksi samalla linjalla opiskelevien tai opintonsa samaan aikaan aloittaneiden kesken. Keskustelu voidaan suunnitella niin, että osallistujat keskustelevat ensin pienryhmissä ja lopuksi tehdään yhteenveto isossa ryhmässä. Keskustelua voidaan käydä myös avoimena dialogina koko ryhmän kesken.
- Järjestäkää haastatteluja, jos haluatte kuulla henkilökohtaisia kertomuksia ja kokemuksia.
- Haastattelu- ja keskustelumateriaali voidaan aina kvantifioida ja tilastollisten menetelmien avulla luoda vastaamaan laajempia tutkimuksia, mutta työ voi ylittää resurssit.
- Pohtikaa, kuinka monta ryhmäkeskustelua tai haastattelua teillä on mahdollisuus toteuttaa.

Yksi vaihtoehto on yhdistää ryhmäkeskustelut opetussuunnitelman yhteisten tutkinnon osien pakolliseen aiheeseen *yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen*. Tämän tutkinnon osan kriteereiden mukaan mm. "[opiskelija] noudattaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita, tuntee kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet, tuntee erilaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapoja ja toimii aktiivisena kansalaisena".

Vinkkejä tutkinnon osan mukaiseen keskusteluun:

- terminologia – mitä eri sanat tai käsitteet tarkoittavat (Esimerkiksi mitä seksismi on?)
- miten käsitteeseen liittyvä sosiaalinen ongelma toistetaan (Miten opiskelija kokee seksismiä syntyvän ja esiintyvän opiskeluympäristössä? Esimerkiksi opiskeluhyvinvoinnin kannalta, kuka saa tehdä mitä, jne.)
- Mitkä ovat opiskelijoiden vaikutusmahdollisuudet? (esimerkiksi alavaihtoehdon osalta, miten automekaanikkolinja voi toimia yhdessä torjuakseen seksismiä koulutuksessa tai pitkällä aikavälillä koko alalla?)

4. Ketä haastatellaan ja miten haastateltavat valitaan?

- Keskittykää edustukseen, eli siihen, ketä kuullaan haastattelutilanteessa. Ryhmäkeskusteluissa saattavat esimerkiksi kuulua pääosin valkoisten heteropoikien äänet. Henkilöhaastatteluissa taas vastaukset kysymykseen "saavatko pojat käyttäytyä koulussa eri tavalla kuin esimerkiksi tytöt" voivat värittyä vaatimuksilla siitä, millainen käsistään kätevä valkoisen heteropojan "tulee olla" muiden mukaan.
- Osallistuminen tulee olla vapaaehtoista. Haastateltavat voidaan kutsua lähettämällä yleiskutsu ja haastateltaviksi valikoituu vapaaehtoisia. Muistakaa kuitenkin, että yleiskutsun kautta haastateltaviksi saattaa myös valikoitua joukko, joita haastattelun teema erityisesti kiinnostaa, eikä keskustelusta tule niin monipuolista tai juuri teitä kiinnostavat mielipiteet jäävät kuulematta. Siksi kutsun voi aina määrittää koskevan esimerkiksi ihmisiä, joilla on tiettyjä kokemuksia, ominaisuuksia tai tietty identiteetti (esimerkiksi vammaisia).
- Haastateltavat voidaan kutsua mukaan esimerkiksi lähettämällä Wilma-viesti, laittamalla koulun seinälle toive osallistua ja ilmoittautua tai jonkin muun kanavan kautta.
- Jos haastatteluihin ilmoittautuu enemmän kiinnostuneita kuin suunniteltuja haastatteluja, osallistujat voidaan esimerkiksi arpoa.

Sekä ennen ryhmäkeskustelua tai henkilöhaastattelua että sen aikana tulee ottaa huomioon tiettyjä tutkimuseettisiä asioita:

Kerro, miten haastateltava voi tutustua tuloksiin (esimerkiksi raportin muodossa).

- Vahvista haastateltaville, että kyselyyn osallistutaan nimettömästi. Esimerkiksi: "vastaukset käsitellään nimettömänä, esimerkiksi koulutuslinjaa, sukupuolta tai muuta muuttujaa ei mainita".
- Kaikkiin kysymyksiin ei ole pakko vastata.
- Suostumus haastatteluun voidaan peruuttaa milloin tahansa.
- Haastateltavat voivat aina olla yhteydessä haastattelijaan jälkikäteen, jos jälkeenpäin herää kysymyksiä tai ajatuksia.
- Jos kyselyssä tulee ilmi jotain (kuten häirintää), kerro, kenen puoleen opiskelijat voivat kääntyä saadakseen apua.

Ryhmäkeskusteluissa tai henkilöhaastatteluissa on väliä, kuka vetää keskustelua tai haastattelee osallistujia. Seuraavassa on haastattelu- ja keskustelutyylillä koskevia yleisiä vinkkejä ryhmäkeskustelun tai henkilökohtaisen haastattelun toteuttajille:

- Muistuta haastateltavaa siitä, että haastattelijaa ei ole tuomitsemassa. Haastateltavan kokemukset ovat tilanteessa tärkeimpiä ja juuri sitä tietoa etsimme ja opiskelijat ovat asiantuntijoita.
- Muotoile kysymykset avoimiksi kysymyksiksi, jolloin kannustat haastateltavia kertomaan asioita.
- Muista, että kysymysten tulee olla yleisiä, mutta ei johdattelevia.
- Jos haastateltava alkaa puhua aiheen vierestä, ehkä hänellä on tarve siihen. Ohjaa keskustelu hienovaraisesti takaisin aiheeseen.
- Käytä kehonkieltä, eleitä, kommentteja ja ääniä, jotka korostavat haastattelijan kuuntelevan.
- Älä keskeytä haastateltavaa hänen puhuessaan, odota mahdollisten jatkokysymysten kanssa.
- Ennen haastattelua tai keskustelua: mieti jatkokysymyksiä, luo niille puitteet. Käytä kysymyksiä, kuten "Mitä ajattelit tämän suhteen?", "Miten perustelet tämän?" tai "Miksi luulet sen tapahtuneen?".
- Vältä laittamasta sanoja haastateltavan suuhun, sano mieluummin "selitä omin sanoin, mitä tarkoitat".

Vinkkejä:

10 kysymyksen keskustelu kestää yleensä noin tunnin.

Jos haluatte nauhoittaa keskustelutilaisuuden, siihen tarvitaan kaikkien osallistujien suostumus. Kertokaa, miten tallennetta käytetään, kuka sitä kuuntelee, miten sitä analysoidaan ja mitä sille tehdään sen jälkeen.

Kysymysten muotoilussa tulee miettiä kysymysten järjestystä, jotta ne etenevät loogisesti yleisistä tarkempiin.

Lähteet

Yhdenvertaisuuslaki

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Tasa-arvokartoituksen ja -suunnitelmien laatimisen tueksi

Kaikki mukana? Yhdenvertaisuussuunnittelun opas nuorisotyöhön (Jalonen, R., Heinonen, L., Koordinaatti, 2019)

<https://allianssi.kuvat.fi/kuvat/Julkaisut/Kaikki+mukana.pdf>

Koulu vailla vertaa (Rauhankasvatusinstituutti, 2016)

<https://rauhankasvatus.fi/koulu-vailla-vertaa/>

Mukana! Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö toisella asteella (Honkala, S., Lempinen, M., Nousiainen, K., Onwen-Huma, H., Salo, S., Vacker, R., Opetushallitus 2020)

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/mukana_tasa-arvo_ja_yhdenvertaisuustyö_toisella_asteella.pdf

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma (Tasa-arvoaltuutettu)

<https://tasa-arvo.fi/oppilaitoksen-tasa-arvosuunnitelma>

Tasa-arvotyö on taitolaji (Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M., Kajander, V., Opetushallitus, 2015)

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>

Yhdenvertaisuussuunnittelu

<https://yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuussuunnittelu>

Tilastot ja aiemmat kyselyt

Amisbarometri

<https://sakkiry.fi/amisbarometri-2/>

Amisbarometrin vuoden 2021–2022 kysymykset ammatillisen koulutuksen opiskelijoille

<https://ekvalitaeducation.fi/wp-content/uploads/2021/11/Amisbarometri-2022-kyselylomake-julkaistu.pdf>

Ammatillisen koulutuksen opiskelijapalaute (Arvo)

<https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Opiskelijapalaute.aspx>

Arvo – Ammatillisen koulutuksen opiskelijapalaute

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillisen-koulutuksen-opiskelijapalaute>

Arvo – Ammatillisen koulutuksen opiskelijapalaute - tulokset

<https://vipunen.fi/fi-fi/ammattillinen/Sivut/Opiskelijat-ja-tutkinnot.aspx>

Kouluterveyskyselyn aineistoista tehdyt tutkimusraportit

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/julkaisut#2021>

Kouluterveyskysely

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankeet/kouluterveyskysely>

Kouluterveyskyselyn 2021 kysymykset ammatillisen koulutuksen opiskelijoille

https://thl.fi/documents/10531/3554284/ktk21_aol_fi.pdf

Ordbok i statistik (ruotsinkielinen tilastosanasto)

<http://www.ollevejde.se/statistikord/>

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi:

Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019 (Jokela, S, Luopa, P., Hyvärinen, A, Ruuska, T., Martelin, T., Klemetti, R., 2020)

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf

Tilastokeskus

<https://www.stat.fi/til/kou.html>

Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat

https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__kou/

Trasek ry, käsitteitä

<http://trasek.fi/perustietoa/kasitteita/>

Haastattelut

Haastattelun haasteet - Tutkimuskohteena haastattelijoiden työmetodit (Koskinen, K., 2021)

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39424/haastatt.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html

Potentiaali-hanke

<https://www.potentiaalihanke.fi/haastattelutiedonkeruun-toteuttaminen/>

Ryhmäkeskustelut

Ammatillisten tutkintojen perusteet, Yhteiskunta- ja työelämäosaaminen

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tutkintojen-perusteet>

Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet (Tutkimuseettisen

neuvottelukunnan laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet, Helsingin yliopisto)

<https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/tenkperiaatteet.pdf>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto

https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_4.html

Rasismi (Yhdenvertaisuusvaltuutettu)

<https://syrjinta.fi/rasismi>

Kun kysely on paras vaihtoehto

12 tips för webbaserade enkäter och formulär (Formogram) (12 vinkkiä nettipohjaisiin kyselyihin)

<https://www.formogram.com/sv/blog/12-tips-for-webbaserade-enkater-och-formular>

Enkätboken (Trost, J., Författarna och Studentlitteratur, 2007)

En lyckad enkätundersökning (Paloma) (Onnistunut kysely)

<https://www.paloma.se/blogg/2019/10/en-lyckad-enkatundersokning-99-rad-och-tips/>

Frågor och svar om frågekonstruktion i enkät- och intervjuundersökningar (A. Persson, red., 2016, Statistiska centralbyrån) (Kysymyksiä ja vastauksia kysymysrakenteesta kyselylomakkeissa ja haastattelututkimuksissa)

https://www.scb.se/contentassets/c6dd18d66ab240e89d674ce728e4145f/ov9999_2016a01_br_x08br1601.pdf

Jämställdhetsarbete i praktiken -käsikirja (Gustavsson, M., 2012, Opetushallitus) (Tasa-arvotyö käytännössä)

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/jamstalldhetsarbete-i-praktiken>

Koulukino, Transfobia

<https://www.koulukino.fi/oppimateriaalit/fantastinen-nainen/transfobia/>

Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto

<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

SETA ry

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

SurveyMonkey, Hyvien kyselykysymysten laatiminen <https://fi.surveymonkey.com/mp/writing-survey-questions/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

Muita lukuvinkkejä

Ammatillisten oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteutuminen käytännössä (Raudasoja, A., & Kerkola, M, 2021)

<https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/ammattillisten-oppilaitosten-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelmien-toteutuminen-kaytannossa/#.YKJ2cKg2Yac>

Att fråga om kön och trans i enkäter (RFSL, 2016) (Sukupuolesta ja transasioista kysyminen kyselyissä)

<https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/att-fraaga-om-koen-och-trans-i-enkaeter/>

Att leda jämlikhet i skolan -käsikirja (Blomberg, N. & Gustavsson, M., Ekvälita, 2021)

<https://ekvalitaeducation.fi/att-leda-jamlikhet-i-skolan/>

Kaikkien amis

Kaikkien amis sisältää verkkomateriaalia ammatillisten oppilaitosten henkilökunnalle. Materiaalin tarkoituksena on tukea henkilökunnan, erityisesti opettajien, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä oppilaitoksissa.

www.kaikkienamis.fi

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelma (Tasa-arvovaltuutettu)

<https://tasa-arvo.fi/oppilaitoksen-tasa-arvosuunnitelma>

Osallisena opinnoissa – Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa (Jauhola, L. & Kortelainen, J., 2018)

<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osallisena-opinnoissa.pdf>

Stödmaterial för att inkludera transpersoner i enkäter och undersökningar

(Statistikmyndigheten SCB, 2020) (Tukimateriaali transsukupuolisten sisällyttämiseksi kyselyihin ja tutkimuksiin)

<https://www.scb.se/globalassets/stodmaterial-for-att-inkludera-transpersoner-i-enkater-och-undersokningar.pdf>

Tasa-arvon mallimaan sitkeä sukupuolierottelu (Lahtinen, J. & Aapola-Kari, S., 2020)

<https://ilmiomedia.fi/artikkelit/tasa-arvon-mallimaan-sitkea-sukupuolierottelu/>

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu oppilaitoksissa (Opetushallitus)

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnittelu-oppilaitoksissa>

Tasa-arvosuunnitelmien seuranta – Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu (Mikkola, A., 2020)

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/tasa_arvosuunnitelmien_seuranta_2019.pdf

Tasa-arvosuunnitelmien seuranta – Lukioiden, ammatillisten oppilaitosten ja vapaan sivistystyön oppilaitosten tasa-arvosuunnittelu (Ikävalko, E., 2013)

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/158787_tasa_arvosuunnitelmien_seuranta_2013_0.pdf

THL:n tasa-arvosanasto

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Utsatthetens bredd och djup – Sexualiserat våld, våld från föräldrar och psykisk ohälsa bland unga på Åland, analys av resultatet i Hälsa i skolan 2019 (Ekvalita & Medida, 2021)
<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/utsatthetens-bredd-och-djup.pdf>

